

MODERN GAGAUZ EDEBİYATI'NDA İLK ROMAN: “UZUN KERVAN” (BİR TAHLİL DENEMESİ)*

Atıf AKGÜN**

ÖZ

Modern Gagauz Edebiyatı'nın kurucu kuşağında yer alan şair ve yazar Dionis Tanasoğlu'nun *Uzun Kervan* adlı romanı, kitap olarak yayınlanan ilk Gagauz romanı olmasının yanında Gagauz tarihini bir romana sığdırma çabası ile 'tarihi roman' türünün sınırlarını zorlayan kült bir eserdir. Tanasoğlu romanında, Gagauzların tarih sahnesinde var oldukları ilk dönemlerden bugünkü yurtları Gagauzyeri bölgesine yerleşmelerine kadar olan dönemi “Uzak Dedeler”, “Balkanlarda Yurtluk” ve “Besarabyalı Gagauzlar” adlı üç bölümde, kronolojik bir tarzda ve yoğun bir tarih bilgisi vererek okurla paylaşır. Bir edebî tür olan romanın yoğun bir tarih anlatısına aracı kılınmış olmasının işlevsel bir amacı olduğu açıktır. Kendilerini “Türk Dünyası”nın bir parçası olarak gören Gagauzlar *Uzun Kervan* romanında genel Türk tarihi ile bütünleşir. Gagauzlar arasında büyük ilgi gören romanda, bu tarihî misyonun yanı sıra, Gagauz diliyle roman yazılabileceğinin ortaya konulmuş olması, söz konusu eseri Gagauz Edebiyatı'nda ayrıcalıklı kılan ikinci yöndür. Anlatıcının romandaki yeri, gerçekle kurgunun birlikte ele alınması ve çok sayıdaki alt hikâyenin romana eklenmesi gibi hususiyetleri itibarıyla söz konusu eser, roman tekniği bakımından inceleme ve değerlendirmeye değer bir yapıdadır. Bu çalışmada Gagauz-Türkleri Edebiyatı'nda önemli yeri olan *Uzun Kervan* romanına edebiyat biliminin yöntem ve teknikleri dâhilinde yaklaşan inceleme ve değerlendirmelerde bulunulmuş; söz konusu eserin millî kimlik inşası bağlamında tahlili amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern Gagauz Edebiyatı, Roman, Dionis Tanasoğlu, Uzun Kervan, Sosyal Psikoloji, Millî Kimlik İnşası.

ABSTRACT

Poet and author Dionis Tanasoğlu is considered as one of the founder of Modern Gagauz Literature and his novel titled *Uzun Kervan* is not only the very first novel published as a book in Gagauz but also it is a

* Bu makale 05/05/2018 tarihinde Türkiye-Moldova Dostluk Derneği ve Kıbatek tarafından Gagauzyeri'nde düzenlenen *Gagauz Türkleri - Türk Dünyası Edebi/Kültürel İlişkileri Sempozyumu'nda* sunulan aynı adlı bildirinin metni olup daha önce herhangi bir yerde yayınlanmamıştır.

** Dr. Öğr. Üyesi, Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araş. Ens., Türk Dünyası Edebiyatları ABD, ORCID: 0000-0002-3893-4912, E-posta: atifakgun@gmail.com.

cult work nearly evolving as a “historical novel” due to its effort on telling all Gagauz history in one particular novel. Tanasoğlu shares his deep knowledge on history with his readers in a chronological order and wrote three separate chapters named as “Uzak Dedeler”, “Balkanlarda Yurtluk” and “Besarabyalı Gagauzlar” in his novel. In these chapters he mentioned the period from the first times of Gagauz’s existence in history to their settlement in the region of “Gagauzyeri” that became their permanent territory over time. It is clear that there is a functional aim in utilizing novel, a literary genre, as a tool for telling the history. Gagauzian, who see themselves as a part of Turkish world, unite with the Turkish history in the novel *Uzun Kervan*. This novel drew attention among Gagauz nation not just because of its historical mission but also of the language it is written. *Uzun Kervan* is written in Gagauz language and this is the second aspect which made this novel privileged. The aforementioned novel is worth analyzing and examining in terms of novel techniques as of its characteristics such as teller’s place in the novel, togetherness of the truth and the fiction and numerous subtexts added to the novel. In this study *Uzun Kervan* novel is analyzed and examined in terms of literary methods and techniques and additionally the novel is tried to be analyzed within the context of national identity building.

Keywords: Modern Gagauz Literature, Dionis Tanasoğlu, Uzun Kervan, National Identity Building.

Türkiye Türkçesine en yakın Oğuz grubu Türk lehçelerinden birini konuşan ve yazılı edebiyatlarında da Lâtin alfabesini kullanan Gagauzlar, günümüzde Moldova’ya bağlı Gagauzyeri Özerk Cumhuriyeti başta olmak üzere Moldova, Ukrayna, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan, Türkiye ve diğer (Amerika, Brezilya, Kazakistan vb.) ülkelerde varlıklarını sürdürmektedirler. Gagauzların zengin sözlü edebiyatlarına nazaran oldukça yeni olan yazılı edebiyatlarının gelişiminde 1957 yılı önemli bir tarihtir. 1957 yılı öncesinde Bulgaristan, Yunanistan, Romanya, Rusya ve Moldova gibi farklı dil ve kültür alanları içerisinde ve farklı alfabelerle kendilerini ifade eden Gagauzlar, 1957 yılında Kiril harfli Gagauz alfabesini kabul etmişlerdir (Pokrovskaya 2017: 100). Bu itibarla, çağdaş Gagauz Edebiyatı’nın kuruluşu muhtelif kaynaklarda bu tarihle ilişkilendirilmiştir. Modern Gagauz Edebiyatı’nın ilk ürünleri 1993 yılına kadar Kiril harfli eserlerle verilir. 1993 yılına gelindiğinde ise Gagauzlar Lâtin alfabesini kabul ederek edebî ürünlerinde bu alfabe kullanmaya başlamışlardır (Babaoğlu 1999: 56-59). 1993 yılından bugüne Gagauz Edebiyatı ürünlerinde kullanılan Lâtin alfabesi, söz konusu edebiyatın özellikle Türkiye gibi aynı alfabe kullanan Türk bölgelerinde takibini ve incelenmesini kolaylaştırmış; bu kardeş edebiyatların yaklaşmasına katkı sunmuştur.

Çağdaş Gagauz Edebiyatı’nın, başlangıç tarihi olarak 1957 yılının esas alındığı düşünülecek olursa henüz genç bir edebiyat olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle şiir ve hikâye türünde gelişen Gagauz yazılı edebiyatının

önemli isimleri şunlardır: Nikolay Arabacı, Nikolay Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, Dimitri Karaçoban, NikolayBaboğlu, Mine Köse, Gavril Gaydarjı, Stepan Kuroğlu, Stepan Bulgar, Petr Moyse, Konstantin Vasilioğlu, Dmitriy Ayoğlu, Mariya Durbaylo, Fedor Marinoğlu, Vasiliy Filioğlu, Todur Zanet, Petr Çebotar, Afanasiy Karaçoban, Andrey Koçancı, Tudora Arnaut, Olga Radova, Petr Yalancı vd. Gagauz Türklerinin dilini, kültürünü ve edebiyatını Türkiye'ye tanıtan ve bu alandaki değerli çalışmaları ile öne çıkan isimler ise Harun Güngör, Nevzat Özkan, Mustafa Argunşah, Hülya Argunşah, Tudora Arnaut, Lübov Çimpoş ile son dönemlerde Güllü Karanfil ve Bülent Hünerli'dir.

Yukarıda belirttiğimiz değerli araştırmacıların ilmî çalışmalarında Gagauz kültürü ve modern Gagauz Edebiyatı'nın teşekkülü konusunda ayrıntılı bilgiler verilmektedir. Bu çalışmada bilgi tekrarına düşmemek için alanında belirgin bir boşluğu dolduran bu isimlerin söz konusu alandaki bilgilerine yer verilmemiştir. Biz bu çalışmada, çeşitli kaynaklarda önemi zikredilmesine rağmen Türkiye'de yeterince inceleme konusu olmamış *Uzun Kervan* üzerinde durmaya çalışacağız.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren gelişmeye başlayan Çağdaş Gagauz Türkleri Edebiyatı'nın özellikle şiir ve hikâye türünde görülen ilk ürünleri arasında, 1985 yılında yayınlanan ve Modern Gagauz Edebiyatı'nda kitap olarak yayınlanan ilk roman* olan *Uzun Kervan* da yer alır. Kaynaklar, *Uzun Kervan*'dan önce Nikolay Arabacı'nın (1893-1960) Gagauz Türkçesi ile yazmaya başladığı *Gagauzlar* adlı bir romandan söz etmektedirler. Ancak yine bu kaynaklardan öğrenildiğine göre Arabacı'nın 1960 yılındaki vefatı nedeniyle söz konusu roman tamamlanma ve yayınlanma imkânı bulamamıştır (Arnaut 2005: 28-38).

Dionis Tanasoğlu tarafından "*Yoktur halk istoriyasız, nice de yok istoriya halksız.*" ön cümlesiyle yayınlanan *Uzun Kervan*'da yazarın tarihçi kimliği öne çıkar. Esasen çok yönlü bir yaratıcılığa sahip olan Tanasoğlu(1922-2006) (Bulgar 2007: 30-31), Moldova'nın Çadır-Lunga şehrine bağlı Kiriet köyünde doğmuştur. Yazar, şair, dramaturg, kompozitör, rejisör, folklorcu, gazeteci, kareograf, pedagog, filolog ve tarihçi vasıflarıyla bilinen Tanasoğlu, Gagauzların millî uyanışında etkin rol oynayan önemli isimlerden Nikolay-Tanasoğlu'nun oğludur. Gagauzların hem Kiril hem de Lâtin alfabelerine

* Çalışmamızda "Modern Gagauz Edebiyatı'nda kitap olarak yayınlanan ilk roman" ifadesinin tercih edilmiş olmasının nedenini şu şekilde açıklayabiliriz: Hamdullah Suphi Tanrıöver'in Bükreş büyükelçiliği yaptığı dönemde Türkiye'ye eğitim almak için getirilen Gagauzlardan Doğan Dan'ın Türkiye'de *Varlık* dergisinde Kasım 1938-Ocak 1939 yılları arasında tefrika halinde yayımladığı *Akıncılar Köyü* adlı roman bir Gagauz Türkü tarafından yazılmış olması ve Gagauz toplumunu konu edinmesi bakımından Gagauz Edebiyatı dairesinde bir eser olarak kabul edilebilir. Bu konuda ülkemizde ilk çalışmayı gerçekleştiren Hülya Argunşah'a göre, *Akıncılar Köyü* romanı Türkiye'de yayınlanmış olsa da Gagauz Edebiyatı'nın öncü eseri olarak kabul edilebilir. "Böylece Gagauz Edebiyatı içinde kendini ancak bir eserle ve 1985 tarihinden itibaren temsil eden roman türü için daha önceki tarihlerde yazılmış başka bir örnekten söz etmek imkânı doğacaktır." Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk.: (Argunşah 1999: 141-148, Argunşah 2001: 40-46).

geçişinde etkin rol üstlenen Dionis Tanasoğlu, aynı zamanda bu yeni alfabelerle geliştirilen ders kitaplarının hazırlanmasında da görev almıştır. Çok yönlü kişiliğinin bir yansıması olarak Gagauz kültür hayatının birçok sahasında 'avangard' bir isim olarak* başarılı illere imza atan Tanasoğlu'nun Rusçadan çeviri, Türkçe yayıncılık ve edebî eser neşrinde de öne çıktığı görülür. Amatör bir 'keman sanatçısı' olan ve müzik alanındaki faaliyetleri yanında ömrünün son dönemlerinde tarih çalışmalarına ağırlık veren Tanasoğlu, bir dönem Komrat Üniversitesi'nin rektörlük görevinde de bulunmuştur (Chirli 2008: 271-291). Dionis Tanasoğlu'nu Gagauz Edebiyatı dairesinde öne çıkaran yönü, şâir kimliğidir. Bu noktada Çağdaş Gagauz Edebiyatı'nda verilen ilk eserin kendisi tarafından hazırlanan *Bucak'tan Sesler*¹ adlı antoloji çalışması olduğunu belirtmekte fayda vardır. Tanasoğlu'nun daha sonraki edebî türlerinde de şiir türünün ağır bastığı görülür. Tanasoğlu'nu Gagauz Edebiyatı'nın roman türünde değerli kılan yönü ise kitap olarak basılan ilk Gagauz romanını yazmış olmasıdır.

Uzun Kervan romanının 1985 yılında yayınlanması ve bu bağlamda Gagauzlar da romanın oldukça yakın tarihlerde verilmiş olması, elbette söz konusu topluluğun yazılı çağdaş edebiyatının yeni olması ile ilişkilidir. Bu noktada, roman türündeki gecikmenin nedeni de esasen Çağdaş Gagauz Edebiyatı'nın gecikme nedenleri ile bağlantılıdır. Hülya ve Mustafa Argunşah, Gagauz Edebiyatı'nın teşekkülündeki bu gecikmeyi en temelde dört nedenle izah etmektedirler. Bu nedenlerden ilki Gagauzların uzun yıllar farklı ülkelerin sınırları dâhilinde, siyasi birlikten yoksun vaziyette yaşamış olmalarıdır. Bununla ilintili bir diğer sebep nüfuslarının azlığıdır. Tabiidir ki bu nüfus içinde aydın sınıf da az yetişmiştir. Gecikmedeki nedenlerden bir diğeri eğitimle ilgilidir. Uzun yıllar anadilleri dışında bir eğitime maruz kalan Gagauzlar gelişmiş başka edebiyatların tesir alanında kalmışlardır. Son olarak en temel neden ise Gagauzların kendi alfabelerine oldukça geç kavuşmuş olmalarıdır (Argunşah M., Argunşah H. 2007: 98-99). Herhangi bir yazılı edebiyatta roman türünün varlığı ve zenginliği, aynı zamanda o edebiyatın gelişmişliğinin göstergesidir. Bu bakımdan *Uzun Kervan* romanının 'ilk roman' olarak gecikmesinin haklı gerekçeleri olduğu açıktır. *Uzun Kervan*, Gagauz Edebiyatı'nın ilk romanı olma özelliğini uzun yıllar muhafaza etmiştir. Yakın dönemde yazılmış olan Nikolay Baboğlu'nun "Gagauzların Kaderi (Povest-2003)", Vlad Demir Karagançu'nun "Zamannardan Avazlar

* Dionis Tanasoğlu'nun sergilediği 'avangard' duruş, Gagauz Edebiyatı'nda roman türünde ilk kitap yayınlayan yazar olmasının çok ötesinde bir edebî şahsiyete sahip olmasıyla ilgilidir. Tanasoğlu'nun yenilikçi yönü, edebiyat dışında alfabe ve anadili eğitimi alanında yaptığı çalışmalarda da kendisini gösterir. Edebiyatı içinde bulunduğu topluma bir hizmet aracı olarak görmesi ve eserlerindeki güçlü gözlemciliği de Tanasoğlu'nun avangard yönünü destekleyen hususiyetler olarak edebî şahsiyetinde belirgindir. Avangard teriminin tanımı ve Türk Dünyası Edebiyatlarına uyarlanmasıyla ilgili örnek iki çalışma için bk.: (Karakuş 2012: 49-57, Karakuş 2017: 65-74).

¹Bucak'tan Sesler –Literatura Yazıları, ayrıntılı bilgi için bk.: (Özkan 2017: 247).

(2016)" ve Mariya Mercanka'nın "Kadem Kaynaa (2017)" adlı eserleri ile Gagauz romanında bir hareketlilik meydana gelmiştir.

Uzun Kervan romanı, yazarı Dionis Tanasoğlu'nun Gagauz kültür hayatındaki önemli yerine ve uzun yıllar Gagauz Edebiyatı'ndaki ilk roman vasfını korumuş olmasına rağmen Türkiye'de ayrıntılı olarak incelenmemiştir.² 1985 yılında Kiril harfleriyle Kişinev'de Literatura Artistike tarafından yayınlanan baskısından sonra eser, Lâtin harfleriyle Türkiye'de 2009 yılında eşi Liubovi Tanasoğlu tarafından yayına hazırlanmıştır. Söz konusu eser de ilk baskısı gibi Gagauz Türkçesi ile yayınlanmış olup henüz Türkiye Türkçesine aktarılmamıştır.*

Bu çalışmada romanın yukarıda sözünü ettiğimiz her iki baskısı da mukayeseli olarak okunarak Türkiye Türkçesine aktarılmış ve bu suretle inceleme yapılmıştır. Çalışmadaki inceleme başlıklarında ve alıntılarda Türkiye'deki baskısı esas alınmıştır. Romanın Türkiye'de hâlihazırda aktarımının bulunmaması ve kendine özgü hususiyetleri nedeniyle eserin özeti ni de ihtiva eden olay örgüsünü vermeyi uygun buluyoruz. Alıntı metinlerde, eserin kendi dil ve yazım hususiyetleri muhafaza edilmiş; Gagauz Türkçesine özgü kelimelerin anlamları dipnotlarda gösterilmiştir.

1. Romanda Olay Örgüsü

Uzun Kervan romanı üç ana bölümden oluşmaktadır. Sırasıyla "Uzak Dedeler", "Yakın Dedeler" ve "Besarabya Gagauzları" adlarını taşıyan bu bölümler, kendi içlerinde çok sayıda kısa alt bölümlere ayrılmaktadır. Söz konusu bölümleri birbirine bağlayan yegâne unsur 'uzun kervan' olarak sembolize edilen ve sürekli göç halinde olan Gagauz toplumdur. Söz konusu konu birlikteliği dışında bölümler arasındaki kurgusal bağlantı son derece zayıftır. Yazarın bölümleri "İlk Kiat (İlk Kitap): Uzak Dedeler" tarzında adlandırması bu bağlamda değer kazanmakta ve eserin üç ana bölümünü kendisinin de müstakil olarak değerlendirdiğini göstermektedir.

Romanda yer alan üç bölüm kendi içinde sırasıyla alt bölümlere ayrılmaktadır. Bölümler ve bu bölümler altındaki alt başlıkların dağılımı romanın 1985 Kişinev baskısında sınırlı sayıdadır. Romanın bu ilk baskısındaki bölüm dağılımını aşağıda yer verilen tabloda göstermek mümkündür:

² Makale çalışmamız sırasında roman üzerinde Türkiye'de yapıldığını tespit ettiğimiz tek edebiyat incelemesi 15/02/2018 tarihinde Türk Ocakları Derneği Bursa Şubesi ile Uludağ Üniversitesi'nin ortaklaşa düzenlediği Uluslararası Gagauz Dili, Tarihi, Coğrafyası ve İnanç Sistemi Bilgi Şöleni'nde Doç. Dr. Mümtaz SARIÇİÇEK tarafından sunulan "Gagauz Dilinin İlk Romanı: Uzun Kervan" adlı sözlü bildiridir. Makalemizin hazırlık süresi içerisinde söz konusu yayının basımı gerçekleşmediği için bu bildirinin varlığını bildirmekte iktifa ediyoruz.

*İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamlanan "Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu) Metin Tercüme ve Gagauz Türkçesinde Fiil Sistemleri" adlı yüksek lisans çalışmasında *Uzun Kervan* romanının 1. bölümü tez sonunda Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Ancak araştırmalarımız neticesinde söz konusu tez çalışmasının yayınlanmadığı görülmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk.: (Kara 2011).

Bölüm	Epizotlar	Sayfa Aralığı
İlk Kiat: Uzak Dedeler	Büyük Kır	14-20
	Kağanlık	20-44
	Oğuzistan	45-64
	Bağdat'tan Yolcular	64-70
	Bozuşmak	70-73
	Hak Oğuzlar	73-92
İkinci Kiat: Balkannarda Yurtluk	Uzieyalet	94-122
	Kaykausİzeddin	123-159
	Sensela Karşılaşması	159-164
	Ay Daayım, Daayım	164-175
	Oğlan hem Lanka	175-200
	Kinjilär**	200-236
Üçüncü Kiat: Bucak Kır	Bitki Göçmek***	238-270
	Kolonistler	270-327
	Bucak'ta Yalın	328-413

Romanın ilk baskısından 24 yıl sonra Türkiye’de yayınlanan hâlinde ise roman içerik ve yapısal olarak bazı değişikliklere uğramıştır. Öncelikle yapısal olarak romanın üç ana bölümünde yer verilen alt başlıkların sayısının ilk baskıya nazaran fazlaca artırıldığı görülür. Bu bağlamda ilk tablodan hareketle romanın üç ana bölümünün altında açılan yeni başlıkları şu şekilde özetlemek mümkündür. “Uzak Dedeler” adlı birinci bölümde, ilk baskıyla aynı adı taşıyan örneklerle rastlamakla birlikte şu alt başlıkları görürüz: “Büyük Kır, Oğuz Hanın Evlenmesi, Oğuz Han Olacak, Oğuz Han Dünyayı Kurtaracak, Göktürkler Aşına-beyin Türükleri, Selenga Legendası, Kağanlık, Kuruoğlar, İstemi Kağan, Türk Kağanlığı’nın Batı Kanadından Kağan, Kağan Avlanması, İstemi Kağanın Doğuşları, Oğuzistan, Kayı-Han, Ama... Peçenekler..., Yabgu İnal Küçüyü Hem Etrek, Bağdat’tan Yolcular, Bozuşmak, Gökün Katları, Neden Ayın Üzünde Leke Varmış?, Neçin Gün Kavuşarken Kızarmış?, Neçin Garga Çok Yaşarmış?, Taşlar Nenden?, Hakoğuzlar- Karadeniz Hem Nipru Kırılarında.”

Eserin ikinci bölümünde eski başlıkları terk edildiği, yeni başlıkların, içeriği de yansıtan yeni ifadelerle verildiği görülür. Olay örgüsü ve sıralamaya ise birinci bölümde olduğu gibi sadık kalınmıştır. “Balkanlarda Yurtluk” adını taşıyan ikinci bölümde yer verilen alt başlıklar şöyledir: “Bizans Devletinde Sundubaylar, Araslan Bey- Aynä Hem Midor, Aynä Bey Hanum, Latin İmperiasının Düşmesi- VIII. Mihail Paleolog, Hatalı Gece, Keykavus Hem Aynä Bey-Hanum, Uzenanın Düünü, Bolgar Boyarları Mihail Paleolog, Erkek Dayanmamazlığı, Umutsuzluk, Umut Zorlatmağa, Biraz Korku, Zıhır Tatlısı, II. İzzeddin Keykavus, Ulu Daa, Dannar Üülenden Ağırıldı, Gagouzlar Osmanlı Devletinde, 1. Beyazıt Yıldırım, Alabaşlar, Cana, Krezi

** İsyancılar.

*** Son göç.

Anastas, Sevda Eceli, Üç Balkanlı, Rus Cenklere-Gagauzların Tragediyası, Ana Toprağında Kalanlar."

Eserin ilk baskısında daha geniş tutulan üçüncü ve son bölümünde sadece iki alt başlığa yer verilmiştir. Bu bölümle ilgili en belirgin değişiklik "Kolonistler" adlı epizotta yoğunlaşılana Sovyet Dönemi uygulamaları ve komünist unsurların, ikinci baskıda ayıklanmış olmasıdır. Bu bölümün iki alt başlığı şöyledir: "Gagauzlar Besarabiada-Bucak Kırklarında" ve "Neçin Bizi Buraya Getirdiler?"

Herhangi bir romanda yazar tarihî bir hadiseye yer verirken bu hadiseye, içinde bulunduğu 'zamanın' geçerli olan politik, sosyokültürel ve psikolojik şartları penceresinden bakar. Bu itibarla 'güncel idrak' geçmişin değerlendirilmesini ve aktarımını yönlendirecektir (Köroğlu 2010: 25-26). Romanın ilk hâli ile bu çalışmada esas alınan Türkiye baskısının en temelde dönemin şartları gereği kimi ideolojik farklılıklar taşıdığı görülmektedir. Bu durum özellikle eserde Osmanlı'ların ele alındığı bölümlerde kendisini hissettirir. Romanın ilk baskısında Gagauzların Anadolu'daki soy kardeşleri ile sınırlı bir irtibat kurulmuştur. Yazar bu sınırlılıkları eserin 2009'da Türkiye'de yayınlanan baskısında giderir. Yazarın bu konudaki açıklaması şöyledir:

"Son zamanda hakikat sızıntıları (Türkiye'den) elâ geçirip, ahlısını annadık, bilgilerimizi doğruttuk, inancımızı da aynı - Osmanlılar hristiannara serbestlik braktılar, devlet garantisi altına aldılar, yaşamaları ve kültürleri örüdüler. Sade kim devletâ karşı oldu, kan döktürdü, onnara ceza oldu (nicä dä başka devletlerdä o zamannarda da şindi dä) 'Uzun Kervan' romanımdaki bu üzere naiv (saf) haberlerim için üzüleräk, şindiki basımda onnari doğrutum, bütün tanımamnan hem inanımnan. İlk basımı için okuyucularımdan af isterim. Bu basımı çok düzgünnedim hem doldurdum. Buyurun da okuyun."(Tanasoğlu 2009: 1)

Tanasoğlu bu ifadelerinde, en son Sovyet tahakkümü olmak üzere daha önceleri de Bulgar, Romen ve Moldovan propagandasına maruz kalan tarih anlayışının bir sonucu olarak Osmanlı'ya ve Anadolu'daki Türk kardeşlerine mesafeli durduklarını dile getirmektedir. Nitekim yeni baskısının önsözünde okurlarından af dileyen Tanasoğlu bu eksiği yeni baskıda gidermeye çalışmıştır. Romanın, dönemin siyasal şartlarına göre değişim gösteren ve ana olay örgüsüyle diğer temel unsurları etkilemeyen iki baskı arasındaki farklılıkları, başka bir çalışmanın konusunu oluşturacak niteliktedir.

Uzun Kervan'ın ilk bölümü kervan yolcularının -Gagauz Türklerinin- Orta Asya dönemini ele alır. Vak'a zamanı olarak 2000 yıl önceye gidilir. Tahkiye, İhtiyar Kemancı adlı birinin çevresine Gagauzları toplayıp tarihlerini anlatmasıyla başlatılır. Romanın ilerleyen kısımlarında yerini önemli oranda romandaki yazar-anlatıcıya bırakacak olan İhtiyar Kemancı, tarihteki olayları kendisi de oradaymış gibi anlatır.

Altay sahasında Hunlar ve Çinliler ile birlikte yaşayan Gagauzların atalarına göç kararı verdiren nedenlerin başında bozkırda iki yüz yılda bir gerçekleşen kuraklık gösterilir ve uzun kervan ilk göçüne hazırlanır. Gaga-

uzların ataları olarak romanda yaratılan kişiliklerden ilki Altay döneminde Gagauzların aralarından seçtikleri Og Oğuz adlı bir liderdir. Gagauz Türk toplumunda birliğin sağlanması için halkı yönlendiren önemli birer figür olarak roman boyunca etkin rol oynayacak olan aksakallar-fikirçiler (akılbaşlar) ilk olarak bu dönemde ortaya çıkar ve Oğuzlar arası birliğin sağlanması için devlet adamlarını ve halkı ikna ederler. Altay Dağları'ndan ne zaman ayrıldıkları bilinmeyen Oğuzlar, Orhun ve Selenge nehirleri boyunca hareket etmeye devam ederler. Bu coğrafyada karşısına çıkan ilk düşman figür Juan Juanlar'la mücadele etmek zorunda kalırlar. Oğuzlar lider seçtikleri Türk Oğuz Yabgu'nun önderliğinde devlet kurduklarında ise artık siyasi birliklerini sağlamışlardır. Yabgu'nun iki oğlu Bumin Kağan ve İstemi Kağan dönemleri romanda "Kağanlık" adı verilen bölümde uzunca işlenir. Devletin yönetimini doğu ve batı olarak bölüşen kağanlar döneminde çok zenginleşen Oğuzların göçü, batıya doğru devam eder.

İstemi Kağan'ın yönetimindeki devletin sınırları, güneyde Akhunlara ulaşır. Harezm Padişahlığı, İran ve Bizans ile ilişkiler gelişmeye başlar. Sır-derya ve Amu-derya nehirleri ile Aral Gölü'nün kenarlarına indiklerinde Avarlar ile mücadeleye girişen Oğuzlar, onları İdil boylarına sürerler. İstemi Kağan, oğulları Kara Çuri ve Turksanf ile birlikte daha da güçlenir. İran ile İpek Yolu'nun muhafazası konusunda ihtilaf çıkar ve İran'la ile yapılan mücadelelerde İstemi Kağan galip gelir. Bizans ile işbirliği yapan İstemi Kağan, İpek Yolu üzerinde kontrolü eline alır. Oğuzlar artık Azak Bulgarları ile komşu olmuş ve devletin sınırları Dinyeper Nehri'ne ulaşmıştır. İstemi Kağan'ın vefatından sonra yerine oğlu Kara Çuri geçer. Onun döneminde de güçlü devlet geleneği devam eder ancak Çuri Han sonrası devlet önce ikiye bölünür sonra da dağılır. Bu devletten kalan Oğuzlar Aral Gölü'nün etrafında toplanmışlardır. Altaylardan gelen bozkır göçebe kervanı da arabasını şimdilik Aral Gölü'nün bozkırlarında durdurmuştur.

Romanda "Kağanlık" bölümüne tarihî hadiseler haricinde eklenen alt hikâye Baba Ok, Kuru Ok ve karısı Külen ile Külen'e musallat olan askerbaşı Basar'ın yaşadıklarıdır. Özellikle "Kuruoklar" adını taşıyan bölümde yoğun tarih anlatısının dışına çıkılarak Oğuzların Orta Asya döneminde yaşamış sıradan bir ailenin dünyasına girilir. Basar Bey, İstemi Kağan'ın ordusunda bir komutandır, ama Kuru Ok'un güzel karısı Külen'e göz koymuştur. Kocası Kuru Ok savaşa gittiğinde onu elde etmeye çalışır. Basar'ın baskınları, daha sonra savaştan dönen Kuru Ok ve Külen'in buluşması ile bu hikâye tamamlanır. Kuru Ok Kafkasya'ya savaşa gittiğinde İran ve Hazarlar'daki yerleşik hayatı görür ve kendi obasında tatbik etmeye çalışır. Bu hadise göçebe olan kervan ahalisi Oğuzların yerleşik hayat ile ilk karşılaşmalarıdır.

Romanın birinci bölümünde yer alan "Oğuzistan" adlı alt bölümde ise Karahan'ın oğlu Oğuzhan döneminde (8. Yüzyıl) Oğuzların, Batı kağanlığındaki 24 boyla birleşerek yine güçlü bir devlet oldukları anlatılır. Oğuz Han'ın yanına yerleştirilen Savast Ozan, devlet başının yanında bilge bir figür olarak yer alır. Oğuz Devleti bu dönemde de çok genişler ve Aral Gölü ile Sır-derya Nehri neredeyse ülkenin ortasında kalır. Orta Asya'daki diğer

Türk kavimleri bu dönemde Oğuzların irtibat hâlinde oldukları komşular olarak sıklıkla görülür. Bu dönemde İdil Nehri boyunca bir devlet kuran Bulgarlar ile iyi komşuluk gelişir. Peçenekler kuzeyden Oğuzlara saldırılar düzenleyen düşman bir unsur olarak görülür. Güneyden gelen tehlike ise Harezmi emirleridir. Müslüman olan ve Bağdat'tan aldıkları 'şah' unvanını da kullanan Harezmi Padişahlığı ile Oğuz Devleti'nin mücadelesinde Oğuzlar önceleri galip gelirler. Ancak Oğuzlar 900'lü yıllarda zayıfladığında, Harzem Şah mücadelesi Harezmîlerin lehine gelişir. Oğuz Han sonrası bu mücadele daha da kızışır. Oğuz Devleti'nin Yinal Han ve Etrek dönemleri Müslümanlar ile ilk resmî temaslar olur. Bu devletler arası görüşmelerde önemli tarihçiler birer roman kahramanı olarak eserde rol alır. Bu kişiler arasında Susan Ar Rossi ve Ahmed İbn-i Fadlan da vardır. Bulgarlar bu dönemde İslam'ı kabul ederken Oğuzlar devlet olarak direnirler, ancak halk tabakaları arasında İslam dinine geçişler başlar. Oğuz toplumu arasında bu dönemde Müslümanlığı gizlice kabul edenler de olur. Geleneksel inanç sisteminden dönenler yadırganır ve eski dinlerinde kalanlar için "Hakoğuzlar" tabiri kullanılır.

"Oğuzistan" bölümünde tarihî şahsiyetlerin yanında yaratılan roman kahramanları Uglan ve aile fertleridir. Uglan'ın babası Arif Og'un aslen Kuru Ok'un sülalesinden gelmekte olduğu belirtilmekte ve böylelikle kişiler arası bağlantı kurulmaktadır. Uglan'ın karısı Gaşlı, kızları Aşnacemile ve Aykız'ın yaşadıkları üzerinden Oğuz toplumu gelenek ve görenekleri ile birlikte ayrıntılı olarak anlatılır.

Birinci bölümün "Bozuşmak" adı verilen alt bölümünde ise Orta Asya'daki Oğuzların "Müslümanlar (Türkmenler)" ve "eski dinlerinde kalanlar (Hakoğuzlar)" olarak ikiye bölündüğü görülür. Kınık Boyu'ndan gelen Selçuk Bey İslam'ı kabul edip bölgesinde giderek güçlenirken yeni karşılaştıkları dine direnen Kayıg ve Bayındır Hanlar, yeni bir yer arayışına girerler. Bu noktada kervan tekrar yola çıkmak zorunda kalır. Bu kez 'uzun kervanın yolcuları' Rus bozkırlarına ve Don Nehri civarına yollanırlar.

Birinci bölümün son alt başlığı olan "Hakoğuzlar"da, tarihî bir kaynak olan Arap El-Mesudi'den naklen Slav bölgelerindeki Oğuzların durumu anlatılır. Artık Ruslarla komşu olan Oğuzların arasına yeni bir roman kahramanı olarak "Saltuk Ata" yerleştirilir. Saltuk Ata kervandaki gençlere tarih dersleri verirken atalarının Altaylardan geldiğini ve yeni komşuları Ruslarla iyi geçinmeleri gerektiğini söyler. Aynı zamanda Saltuk Ata, yeni düşmanları Kıpçaklara karşı çok dikkatli olmaları gerektiğini belirtir. Oğuzlar bu yeni yurtlarını, Peçenekleri sürerek vatan edinmişlerdir. Bu kısımda yaratılan roman kahramanı Oldan Batur isimli otuzlu yaşlarında bir Oğuz delikanlısı Gagauz topluluğunun önderi olur. Oldan Batur, Kuru Ok ve Uglan gibi tarihî kişiliklerin yanında yaratılan sıradan kimselerden olup, Gagauz kültürü unsurları bu roman kahramanının çevresinde gelişen (düğün, ölüm, güreş yarışmaları, ziyafetler vb.) olaylarla da anlatılır. Bu bölümde olumsuz bir karakter olan Kıpçak Hanı Çağay Han, Oğuz kızlarını kaçırdığında Oldan

Batır ve adamları onları kurtaracak ve aksakallar tarafından kendisine Oğuz Han'ın kılıcı verilecektir.

Oldan Batır liderliğinde Oğuzlar Kıpçaklarla olan mücadelelerinde derin yaralar alırlar. Saltuk Ata'nın öldürülmesinden Oldan Batır'ın sevgilisi Gülyari'nin milleti için kendini feda etmesine kadar yaşananlar, ihtiyarlarda yeniden göç etme ve daha güvenli yerlere gitme düşüncesini doğurur. Oğuzlar Rus dostlarına veda ederek arabalarıyla yollanmaya başlarlar. Dinyester ve Tuna'yı aşan Hakoğuzlar Kıpçaklardan uzağa gitmeye çalışırlar.1064 yılına gelindiğinde Hakoğuzlar'ın, Bizans Devleti'nin kuzey sınırlarını korumaları için Küçük Sofya'ya yerleşmelerine izin verilir. Kervan sakinleri artık Bulgarlar ile Bizanslılar arasında kalmışlardır.

Romanın ikinci ve en uzun bölümü "Yakın Dedeler/Balkanlarda Yurtluk" adını taşımaktadır. Bu bölüm, "Araslan Bey, Aynä ve Midor" başlıklı alt bölüm ile başlatılır. Bu bölümde tarihî kişiliklerin yanında yaratılan roman kahramanlarından ilk olarak göçerlerden biri olan Sundubay ve onun geniş ailesi anlatılır. Sundubay ve aile fertleri zaman zaman ikinci bölümün farklı alt bölümlerinde de okur karşısına çıkarılır. Romanın bu bölümünde asıl kahramanlar, Gagauzların Balkanları yurt edinmesiyle birlikte burada siyasi birlik kurma fikrine yönelenleri temsilen yer verilen Araslan Bey ve çevresindeki kişilerdir. Nüfusları giderek artan ve bağımsız bir devlet olmak isteyen Gagauzların bir araya gelerek kendilerine lider seçtikleri Araslan Bey, iyi yetişmiş bir komutan ve devlet adamıdır. Balkanlarda bu dönemde kurulan Gagauz devletinin başı Araslan Bey olur. Kızı Aynä ve oğlu Eymur, akıl hocası İhtiyar Bekdez ve komutan Koltun önemli kişilerdir. Bu dönemde Gagauzlar, Hristiyan din adamlarının misyonerlik faaliyetlerine daha çok maruz kalırlar. Din konusunda özellikle Grek ve Bulgar papazların mücadelesi arasında kalınır. Okuyucu, Sundubay ve ailesinin tedricen Hristiyanlığı benimsediğini öğrenir fakat Hristiyanlığa geçilse de Hakoğuzlar arasında eski inançlarına ait birçok unsur yaşamaya devam eder. Araslan Bey de bu dönemde stratejik bir karar alarak Hristiyanlığı kabul eder. Romanda "Kruçallar" olarak ifade edilen Bizanslılar bu dönemde baş düşmandır. "Kruçallar" adlı düşman figür, romanın birinci bölümünde Orta Asya bozkırlarında karşısına çıkan Juan Juanlar ile benzerlik gösterir. Bizans'a karşı Bulgarlar ve Ulahlar ile işbirliği yapılır. Bizans ile mücadelede işbirliği yapılmak istenen gruplar arasında, soy kardeşi olduklarını bildikleri Selçuklu Türkleri de yer almakta ve bu dönemde Anadolu ile ilk temas sağlanmaktadır.

Araslan Bey'in Bizans ile mücadelesinde öne çıkan Bizanslı komutan Midor, aslen Bizans tarafından Gagauzyeri'nden devşirilen ve özünde Türk olan biridir. Ne var ki mankurtlaşan Midor, Araslan Bey'in kızı Aynä'ye olan aşkına rağmen Bizans tesirinden kurtulamaz ve sürekli Hakoğuzlar'ın aleyhine faaliyette bulunur. Romanın bu kısımlarında kimliği öğrenilen Midor, Cengiz Aytmatov'un *Gün Uzar Yüzyıl Olur* romanında yarattığı mankurt*

*Juan-juan'ların yaptığı çeşitli işlemlerle beyni yıkanan Mankurt'lar; Cengiz Aytmatov'un 1980 yılında yazdığı *Gün Uzar Yüzyıl Olur* adlı eserinde Kırgız destanlarından esinlenerek yarattığı

tipini hatırlatır. Başta Araslan Bey olmak üzere Hakoğuzlar'dan gördüğü iyiliklere her seferinde ihanet eder. Midor'un Aynä ile olan birlikteliğinden doğan Vasil, ileride Araslan Bey'in kızı Aynä Hatun'dan sonra ülkenin yönetiminin miras bırakılacağı kişidir. Midor ve Aynä'nin aşkları Aynä'nin milletine bağlılığı, Midor'un da Bizans tesirinden kurtulamaması nedeniyle gün yüzü göremez. Aynä'nin devleti ve milleti için aşkını feda eden bu tavrına romanın birinci bölümünde Oldan Batır'ın sevgilisi Gülyari'nin yine milleti için canını feda etmesi örneğinde de tanık olunmuştur. Gagauz kadınının bu duruşu roman boyunca birkaç örnekte daha kendisini gösterecektir. Gagauzlar'ın Devlet Kırı adı verilen yerde Bizans'la yaptıkları savaşta aldıkları galibiyet, Araslan Bey'e Gagauzlar arasında duyulan sevgiyi arttırır. Araslan Bey sonrasında ise devleti bir müddet Aynä Hatun yönetir.

Aynä Hatun döneminde Hakoğuzlar'ın yaşadıkları en önemli gelişmeleri, Bizans Kralı Mihail Paleolog'un Anadolu'dan İzzeddin Keykavus'u devlet menfaatleri doğrultusunda Gagauzlar arasına göndermesi ve Gagauzlarla Selçuklu Türkleri arasında gelişen münasebetler oluşturur. 1261 yılına gelindiğinde Hakoğuzlar'a artık halk arasında hızlı bir söyleyişle "Gagoğuz" denilmeye başlanmıştır. Romanda kadın düşkünü biri olarak tasvir edilen Keykavus, Gagauz topraklarında yönetimi ele almış, gönlünü Aynä Hatun'a fena halde kaptırmış fakat Aynä Hatun istilacı olarak gördüğü Keykavus'a bütün ısrarına rağmen teslim olmamıştır. Araslan Bey'in göz bebeği Vasil, bey olup devletin başına geçtiğinde daha önce ihtiyarlar tarafından Araslan Bey'e verilen Oğuz Han'ın kılıcı bu kez Vasil'e verilir. Vasil Anadolu kardeşleri Selçuklu Türkleri ile dedesinin vasiyeti üzerine birleşmeyi çok ister. Romanın ikinci bölümünün bu kısımlarında Keykavus'un Gagauz Türkleri arasındaki dönemini yansıtan kısa kısa birçok alt başlık sıralanır: "Hatalı Gece", "Keykavus ve Aynä Bey Hanum", "Uzena'nın Düünü", "Bolgar Boyları", "Mihail Paleolog", "Erkek Dayanmazlığı", "Umutsuzluk", "Umut Zorlatmağa", "Biraz Korku", "Zehir Tatlısı", "II. İzzeddin Keykavus", "Uludaa", "Dannar Üülenden Ağırırđı" başlıklarını taşıyan bu kısımlara Aynä Hatun, Keykavus ve Vasil dönemlerinden ayrıntılar verilerek devam edilir. Selçuklu Türklerinin Gagauzların yaşadıkları bölgelere yerleşimleri ve yerli halk ile kaynaşmalarının anlatıldığı bu kısımlarda karagözlü Selçuklu Türkü Ali ile Gagauz kızı Uzena'nındüğünü bu bağlamda anlatılan alt hikâyelerden biridir. Bu bölümde okur karşısına 'Uludaa hareketi' ve bu hareketin mensubu olan Gagauz delikanlısı Sandi ile arkadaşları çıkarılır. Bu alt hikâyeye esasen Gagauz tarihinde önemli bir hareket olan "Ulu Dağ" direniş hareketine bir göndermedir.

"Gagauzlar Osmanlı Devletinde" adını taşıyan alt başlık ikinci bölümün ikinci kısmı gibidir. Zira bu bölümde yoğun olarak Gagauz Türkleri ile Osmanlı münasebetlerine odaklanılır. Aynä Hatun ve Vasil sonrası zayıflamaya

bir kişiliktir. Çeşitli işlemlerle beyni yıkanan Mankurt'lar özbenliklerini yitirerek sahipleri olan düşmanın her istediğini yapan bir insana dönüşür.

başlayan Gagauz Devleti dağılır. Gagauzların despotu/başı olan Dobrucu zamanında Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda ilerleyişi hızlanır. Dobrucu, Osmanlıları sevmezken oğlu İonkas, soy kardeşleri olan Osmanlılarla birlik olmayı savunur. Osmanlı Devleti'ne kabul edilen Gagauzlar 4-5 yüzyıl Grek ve Bulgar baskısından uzak rahat bir dönem yaşarlar. Osmanlı döneminde Gagauz toplumu verilirken Alabaş Anton ve ailesinin dünyasına girilir. Bu aile Osmanlıların II. Murat, II. Mehmet ve Kanuni dönemlerini görmüştür. Bu bölümde Osmanlı tebaası durumunda olan Gagauzların tarihi, roman kahramanları Cana, Güllü, KreziAnastas, Hobur Baba ve kızlarının yaşadıkları üzerinden anlatılır. Önceki bölümlerde daha çok yer verilen savaşlara ve mücadelelere nazaran bu bölümde insan ilişkilerinin anlatımı daha geniş yer tutar. İkinci bölümün sonuna doğru "Üç Balkanlı" adını taşıyan alt başlıktan itibaren Osmanlı Devleti'ndeki ayrılık hareketleri verilmeye çalışılır. Gagauz genci Dilber ile Sırp Drayço ve Anadolu'dan gelip aralarına katılan Mehmet, her biri kendi hikâyelerinden kaynaklanan nedenlerle toprak ağaları ile mücadeleye girişirler ve seslerini payitahta duyurmaya çalışırlar. Bozulan düzeni kendilerince tesis etmeye çalışan bu gençler seslerini devletin başına duyuramadıklarında çaresizce dağılarak sevdikleri kızların yanlarına dönerler.

18. yüzyıla gelindiğindeBalkanlarda Osmanlı-Rus mücadelesi başlar. Bu kısımlarda Rus yayılmacılığı eleştirel bir yaklaşımla işlenir. Yeni Gagauz kahramanlar, İhtiyar Akılbaş, Meşe Petri ve Kızı Zana gibi kişiler üzerinden Gagauzların Balkanların güneyinden kuzeyine doğru uzanan yeni göç macerası başlatılır. Gagauzların yaşadıkları topraklarda yeni devletler kurulmuş ve bu göç sırasında bazı Gagauz aileler bölünmüştür. Gagauzlar bu durumdayken Anadolu'da Mustafa Kemal Atatürk önderliğinde başlatılan Millî Mücadele'den de bahsedilmiştir.

Romanın üçüncü ve son ana bölümü "Besarabyalı Gagauzlar" adını taşımaktadır. Bu bölümde, daha önceki bölümde dağılan Gagauzların yeni göç hareketlerine odaklanılarak başlanır. Osmanlı yönetimi sonrası dağılık vaziyette bulunan Gagauzlar, Ruslar tarafından özellikle Tatarların boşalttığı bölgelere yerleştirilerek Bucak Kırı, Besarabya ve bugünkü Moldova'da yoğunlaşırlar. Gagauzların Orta Asya'dan başlayan göç macerası, Balkanları yurt edindikten sonra bu kez Balkanlar içerisinde yaşanır ve Gagauzlar Tuna'yı aşmış bugün yoğun olarak yaşadıkları Besarabya bölgesine doğru göç etmeye başlarlar. Bu yeni göç macerasında tıpkı diğer bölümlerde olduğu gibi Akılbaş isimli bir ihtiyar bilgenin önderliği ve teklifi ile Gagauzlar, Todur'u çete reisi olarak seçerler. Todur'un yakın dostu Arif de yardımcısı olur. Moşiacılar, Pomeşçikler ve Boyarlar bu yeni bölgelerde yeni düşmanlar olarak Gagauzların karşısına çıkar. Akılbaş ve Todur'un çetesinin yeni yer arayışı devam ederken okur kendini yine bir kervan eşliğinde yurt arayışı olan ana roman izleğinin içinde bulur. Bu süreçte Zana'ya gönül veren Todur'un, aynı kızı seven Katranbay ile giriştiği mücadele bu kısımlarda hikâyeyi zenginleştirir. Gagauzların Roman ve Moldovan boyarlardan aldıkları darbeler ile yeni yurt arayışları devam eder.

"Neçin Bizi Buraya Getirdiler" adlı bölümde Ruslar tarafından bugünkü topraklarına yerleştirilen Gagauzların, Rusları sorgulamaya başladıklarını görürüz. Bir önceki bölümde ailesinin bir kısmı göç etmeyerek Kavarna'da kalan Tikençi Vanu ve karısı Sultana, göçle geldikleri bu yeni yerlerdeki verimli toprağı işlemek isterler. Çar I. Aleksandır, I. Nikolay, II. Aleksandır dönemlerine şahitlik eden Tikençi Vanu ve aile fertleri Gagauzların Besarabya'da yerleşik hayata geçtikleri ve kök saldıkları dönemi temsil eder. Vanu ve Sultana'dan geriye kalan oğulları Tana'dır. Tana'nın oğlu Yuvan (Tanasoğlu) diye anılan kişinin ise yazar Dionis Tanasoğlu'nun dedesi olduğu anlaşılır. Bu ailenin fertleri ve yaşadıkları romanın son bölümünde uzun uzadıya anlatılır. Bu yıllarda Gagauz Türklerinin millî kahramanı olan Papaz Mihail Çakır başta olmak üzere Gagauz kültür tarihinde önemli yeri olan kimselerin ve faaliyetlerinin verildiği kısımlar oldukça bilgilendiricidir.

20. yüzyılda Gagauzların sosyal yaşamına Rus-Japon Savaşı ve Sosyalist Devrim önemli etki eder. Atmaca Andrey'in etrafında anlatılan Komrat Ayaklanması Gagauzların yakın tarihte verdikleri varlık savaşlarını yansıtan bir örnektir. Dionis Tanasoğlu'nun babası olan Görgi'nin bu gelişmeler karşısında yaşadıkları Gagauz Türklerinin söz konusu sosyal hadiseler karşısındaki tutumunu yansıtır. Gagauzların 1906'da elde ettikleri otonomi ve 1928'de Romanya'ya bağlanmaları bilgisi verilerek romandaki tarih anlatısı nihayete erdirilir. Yazar okurla vedalaşmadan önce son olarak yakın dönemde yetişen Gagauz aydınlarının isimlerini zikrederek tarihe not düşer. Romanın ilk kısımlarında yoğun olarak varlığını hissettiğimiz İhtiyar Kemanacı/yazar anlatıcı romanın sonunda tekrar ortaya çıkarak eserin yazılış gayesini de yansıtan bir tavsiye ile romanı tamamlar:

"Gagouzlar, kendinizä geliniz! Kaybelmeyiniz!"

Çok zengin bir epizodik yapıya sahip olan romandaki alt bölümler; bu bölümlerdeki sürekli değişen olay örgüsü ve şahıs kadrosu, romanın akıcılığını olumsuz yönde etkiler. Yukarıda özetlenmeye çalışılan romanın her bir alt bölümünde kahramanlar arasında gelişen olay örgüsü özete dâhil edilemeyecek nitelikte zengindir. Romanın alt bölümlerinden birçoğu kendi içinde bağımsız bir hikâye bütünlüğü taşır. Sadece bir fikir vermesi bakımından bu alt hikâyelerden bazılarını şöyle özetleyebiliriz:

İlk kitapta da "Bağdat'tan Yolcular" alt başlığı ile yer alan bölümde, Etrek ve İnal Yabgu döneminde Oğuz yurduna gelen ve buradan Bulgar Han'ına gidecek olan İslam davetçilerinin yolculukları sırasında yaşadıkları, Ahmet İbn Fadlan'ın da merkezde olduğu bir hikâye ile anlatılır. Ve bu hikâyenin sonunda Arap kervanı Oğuzlardan istediği ilgiyi göremez. Aynı şekilde ikinci kitabın Aynä Hatun ve Keykavus merkezinde gelişen kısımları adeta Keykavus'un Aynä Hatuna karşı beslediği karşılıksız sevginin işlendiği bir aşk hikâyesine döner. Kendi içinde kısmen sürükleyici olarak nitelendirilebilecek hikâyeler içeren alt bölümler arasında Osmanlı Devleti'ndeki düzensizliklere isyan eden üç Balkanlı gencin sonunda padişaha ulaşamayıp direnişlerinden vazgeçtikleri mücadele hikâyesinin anlatıldığı "Üç Balkanlı" bölümü; karşılıksız aşk hikâyeleri ile gelişen "Kirezi Anastas" ve "Sevda

Eceli” bölümleri bu türden anlatı parçalarıdır. Sadece bu hikâyelerde değil diğer birçok alt hikâyede de ‘aşk’ izleği sıklıkla kullanılmıştır. Her alt bölümde mutlak surette yer verilen bu aşklar çoğu zaman kavuşma ile sona erdirilir. Romanda akıcılığın sağlandığı ve okurda en fazla merak uyandıran kısımlar da alt hikâyelerde yer verilen söz konusu aşklardır. Bu aşkları kronolojik olarak sıraladığımızda karşımıza bir hayli kabarık âşıkler listesi çıkmaktadır:

Kuruoğ ve Külen, Ülmez ve Çiçek, Altay ve Menevşe, Oldan Batır ve Gülyari, Naali ve Sumbat, Aynä ve Midor, Keykavus ve Aynä , Ali ve Uzena, Sandi ve Ani, Kirezi Anastas ve Güllü, Oğlan ve Lanka, üç Balkanlı genç Dilber, Drayço ve Mehmet’in sevgilileri ile Todur ve Zana’nın aşkları.

Romanda yukarıda sözünü ettiğimiz müstakil anlatı parçalarının olay örgüsünün takibini zorlaştırdığını ve eserin akıcılığını önemli oranda sekteye uğrattığını görürüz. Yazarın bu hikâyeleri ana kurguya bağlamak isteyen zorlama müdahaleleri, konunun sık sık dışına çıkılması sonucunu doğurmaktadır. Türk Edebiyatı’nda Ahmet Mithat Efendi gibi temsilcilerde belirgin bir şekilde görülen bu tarz müdahaleler, esasen geleneksel anlatı tesirinde yazılmış roman ve hikâyelerde yaygın bir özelliktir. Anlatıcı olmaktan yazar olmaya geçişle ilgili sürecin bir sonucu olan bu hususta, destan tesiri de düşünülebilir. *Uzun Kervan*’ın ilk iki bölümünde daha yoğun bir şekilde gördüğümüz söz konusu yazar ifadelerinden bazıları şöyledir:

“*He dostlarım, tã buradan gider bizim doorudan dedelerimizin, oğuzların istoriası, ani bizi dã, gagoğuzları, dünyaya çıkardı...*”(Tanasoğlu 2009: 65)

“*Geçirdi XVIII. asır, saburlu dostlarım, vakıtlar ama diyışildi. O raat hem bereketli, varlıklı da yaşamak geçmiş vakıtlara kalarđı, ani yetiştirilmişti XVII. asırlarda. XVII. asırda yavaş yavaş devlet durumu yufkalandı. **” (Tanasoğlu 2009: 279)

Eser, anlatım üslubu ile Ahmet Mithat Efendi’nin romanları ile benzerirken olay örgüsü ve muhteva bakımından okuyucuyu Türk Edebiyatı’nın bir diğer önemli ismi H. Nihal Atsız’ın *Bozkurtlar* romanına götürür. İhtiyar Kemancı’ya benzer şekilde ‘Tonyukuk’ lakaplı bir tarih öğrencisinin dinleyicisi olan arkadaş çevresine eseri hakkında konuşması ile başlayan metin, *Uzun Kervan*’da olduğu gibi okuru Türk tarihinde kronolojik bir yolculuğa çıkarır. Atsız’ın romanı da esasen millî kimlik inşası amacı taşıması yönüyle *Uzun Kervan* ile ortaklık arz eder, ancak Atsız’ın romanında yapı daha sağlam ve olaylar akıcıdır.

Romanda El-Mesudi, Ahmet İbn Fadlan ve Susan Ar Rossi gibi seyyah ve tarihçilerin anlatımlarına yer verilmesi; kahraman Midor’un şahsında mankurt tipinin yaratılması, Oğlan ve Lanka gibi roman kahramanlarının şahsında meşhur *Oğlan* türküsünün oluşumuna yapılan göndermeler, ‘metinlerarasılık’tan istifade edildiğini gösteren hususlardır. *Uzun Kervan* romanı üzerindeki tahlil denememize romanın temel unsurlarından olan şahıs,

* Zayıflamıştı.

mekân ve zamanı, edebî ölçüler dâhilinde değerlendiren alt başlıklarda devam edeceğiz.

2. Şahıs Kadrosu

Uzun Kervan'ın şahıs kadrosu öncelikle tarihî şahsiyetlerden oluşur. Yoğun tarih anlatısı içerisinde tarihî kişiliklerin yanında daha ziyade Gagauz toplumunu yansıtmaya ve göç macerasına odaklanılması gibi işlevlerle yaratılan kurgusal kişilikler ise romanın şahıs dünyasında ikinci grubu teşkil eder. Bu bakımdan *Uzun Kervan* romanının şahıs kadrosunu en genel manada ikili bir tasnif ile tarihî ve kültürel kişilikler olarak ikiye ayırmak mümkündür.

Klasik tarihî roman geleneğinde romancının kurguda önemli görev yüklediği kişiler kurmaca kişiler iken tarihî kişiler genellikle yan kişi olarak yer alır (Gögebakan 2004: 40-41). Tarihî şahsiyetleri romanda başkışı olarak kurguya dâhil etme tercihi ile başkışilerini doğrudan kurmaca birer kahraman olarak var etme arasında kalan tarihî roman yazarlarından farklı olarak Tanasoğlu, *Uzun Kervan*'da böyle bir ayrıma gitmeksizin, tarihî ve kurmaca kişilikleri birer roman kahramanı olarak kullanmıştır.

Romanda, tarihî şahsiyetler kendi gerçekliklerinden hareketle ancak kimi zaman yazarın hayal gücüyle beslenerek var edilmişlerdir. Bununla birlikte sıradan roman kişileri ile dekoratif şahısların ise tamamen kurgusal oldukları görülür. Kendi içinde bir bütün oluşturan üç ayrı bölüm ve bunların altındaki alt başlıklarda var edilen şahıslar arasında merkezi kişilik olarak öne çıkan belli şahıs/ lar'dan söz etmek de mümkün değildir. Biz de romanın bu hususiyeti doğrultusunda roman kişilerini iki ana grupta ("Tarihî Kişilikler" ve "Kültürel Unsurlarıyla Gagauz Türkleri") incelemeyi uygun buluyoruz. Alt başlıklara geçmeden önce roman şahıslarını eserde yer alma sıklıklarına göre "ana ve yardımcı kişiler" olarak bir bütün hâlinde aşağıdaki tabloda görmek mümkündür:

Bölüm Adı	Ana kişiler	Yardımcı Kişiler
I. Uzak Dedeler		
Büyük Kır, Oğuzun Evlenmesi, Oğuz Han Olacak, Oğuz Han Dünyayı Kurtaracak, Aşına Beyin Türükleri, Selenga Legendası.	Oğ Oğuz, Oğ Oğul, Oğuz, Aşına Bey.	Karahan, Kürhan, Kuzhan, Kara Sülük, Yüşi Hoca, Künhan, Ayhan, Yıldızhan, Gökhan, Tağhan, Tnegizhan, Balamir, Uldız, Atilla Han, Selen, Tobu Mugan Han, Aykız, Selenga.
Kağanlık, Kuruoğlar, İstemi-Kağan, Kağan Avlanması, İstemi Kağanın Düyüşleri,	Bumin Kağan, İstemi Kağan, Baba Ok, Kuru Ok, Külen, Basar.	Anahuan, Çaile, Mugan, Ülmez, Dursun, Barlı, Nazlı, Gatfar Han, Kara Çuri, Turksanf, Turan Bek, Burişad, Teniz, Hosroy Anuşirvan Şah, Maniah, Bazileus 2. Justin, Teodora, Zemarh, Tamga Tarhan, Çiçek, Kara-usık-Han, Mukan-Kağan, Şetu, Buri, Amrak, Tegin-Şad, Tobo-

		Kağan, Gogondan, Remezov, Yadrıntev, Wilhem Tomsen, İlateriş, Tonyukuk, Kapgan Kağan, Bilge Kağan, İnal Bögü, Elbilgi Hatun, Kültegin.
Oğuzistan, Ama Peçenekler, Yabgu İnal Küçüyü Hem Etrek.	Oğuzhan, Uglan (Kuru Ok'un soyundan gelen), Etrek.	Karahan, Kayı Han, Uğata, Gaşlı, Kilbaş, Aşnasoltan, Gülkız, Altıncık, İbrayim-şah, Kün Bey, Haşim İbnHakim, Savast Ozan, Trina, Çiçek, Gaşlı, Aşnacemile, Aykız, Demir Bey, Katağan, Şilka, Yınal Yabgu Han. Yarun beka, Torgay Beka, Külbars Han, Demirok Bey, Dastanı Ozan, İnal Yabgu, İgor, Akıldaç Ozan, Tarhan Baymirza.
Bağdat'tan Yolcular	Etrek, Uzun Boy.	Almus, Susan Ar Rossi, Abdullah, Ahmet İbn Fadlan, Tarhan Baymirza, Baltız.
Bozuşmak	Etrek, Selçuk Bey, Uzordaş.	Mahmud Gaznevi, Ali Tegin Şah, Beklerbeki Aznakay, Rus Kınazı Sveatoslav İgorev, Hazar Kağan, Aristotel, Abu Nasr Muhammed, Biruni, Abu Reyhan Muhammed Harezmi, İbni Sina, Bilikdez Aga, Akılbaş, Dede Korkut.
Gökün Katları, Neden Ayın Üzünde Leke Varmış?, Neçin Gün Kavuşarken Kızarmış? Neçin Garga Çok Yaşarmış? Taşlar Nenden?	Bilikdez	Avşar Han, Ertuğrul Bey, Osman Bey, Kaşgarlı Mahmud, Balasagunlu Yusuf.
Hakoğuzlar	Uzordaş, Oldan Batır, Gülyari, Saltuk Ağa.	Massudi, Kınaz Vladimir, Sumbat, Bacay, Karaca, Bene Hatun, Altay, Naali, Menevşe, Titsi Göz, Çağay Han, Yassıbaş, Zülferi, Yarıslav Mudri, Oktay, Urtay, Komnin Alexios ve Cadılar.
II. Balkanlarda Yurtluk		
Sundubaylar, Aynä Bey Hanum, Mihail Paleolog, Hatalı Gece, Uzena'nın Düünü, Bulgar Boyarları, Erkek Dayanmazlığı, Biraz Korku.	Araslan Bey, Aynä, Midor, Vasil, İzzeddin Keykavus.	Sundubay, Aşış Çiçek, Gülen Tokuzoğ Bey, Eymur, Bahar Hatun, Komnenos Teodoros, Kiril ve Metodi, İhtiyar Bekdez, Ünez, Demir, Sabıy, Koltun Bey, General Tatros, Urgan Bey, Metropolit Ayazos, Alaeddin Keykubat, Hırcınlar, Gıyaseddin Key-

Modern Gagauz Edebiyatı'nda İlk Roman: "Uzun Kervan"

		husrev, Kara-Arap, Paleolog, Muineddin Pervane, Asparuh Han, Nikola, Tanas, Radi, Uzena, Zinçi, Dona, Ertuğrul Bey, Kostadin Hasan, Narsiya, Berke Han.
Zıhır Tatlısı, Uludaa, Dannar Üülenden Ağrırdı, Alabaşlar, Cana.	Sandi, Uzena, Alabaş Anton, Cana.	Ani, Tudora, Mirçu, Dobdudiz, İonnes, Donskoy Dimitri, Mihail Eminesku, Timurtaş Paşa, Safti, Fresi, Mani, Tudora, Fidos, Görgi, Zani, Drakul (Şeytan), Kaygısız Abdal, Zani-zade, İzmet Aga, Fikret, Asya, Güllü.
Krezi Anastas, Sevda Eceli, Üç Balkanlı, Ana Toprağında Kalanlar.		Kirezi Anastas, Hacı Molla, Kalafat Mehmet Paşa, Suiçmez Ali Efendi, Varnalı Sava, Köprülü Mehmet Paşa, Evliya Çelebi, Cenabi Paşa, Celal-zade, Şemsi, Ali Reis, Baki, Fuzuli, Benli Hasan, Dilsiz Danışman, Mercimek Ahmed, Oruç, Arif Ali.
Sevda Eceli, Üç Balkanlı, Ana Toprağında Kalanlar.		Hobur Bey, Kati, Fedi, Todıcik, Lanka, Gorgas Efendi, Oğlan (yalabık çoban), Yordana, Dilber Lambu Fazlı, Sofi, Drayço, Mehmet, Atdın Gök, Koca Ragıp Paşa, Pazvantoğlu Paşa, Tanas, Angil, Sarıbaş Nikola, Todur, Dona Babu, Katran Bay, Zana, Meşe Petri, Çar I. Nikola.
III. Besarabyalı Gagauzlar		
Gagauzlar Bucak Kırklarında, Neçin Bizi Buraya Getirdiler?		Todur, Arif, Akılbaş, Zana, İvanka, Meşe Petri, Negru, Radu, Katranbay, Eteksiz Vani, Angil, Tikenci Vanu, Sultana, Fedos, Lançu, Gençü, Ristu, Kristina, Tanas, İvan Mikitiç, Mitaş Kalbarov, Sofia Aleksandrova, Vasil Arnaut, Dati Kutarov, Çar I. Aleksandr Pavloviç, I. Nikola, Puşkin, Kristina, Todi, Panti, Oli, Nikola Horozov, Yuvan (KaraYuvan), Görgi, Duni, Kalina, Mihail Çakır, Adolf Hiltler, Dionis Tanasoğlu.

2.1. Tarihi Şahsiyetler

Tarihî romanların genel karakteristiğini yansıtır nitelikte *Uzun Kervan*'da yaratılan tarihî kişilikler kurgu dâhilinde başarıyla kullanılır. Tarihteki gerçek statüsüne uygun olarak yaratılan tarihî şahsiyetlerin, gerek diyaloglarında gerekse tasvirlerinde, kurmacaya bağlı olarak çeşitli zenginleştirmeler görülür. Keykavus ve Aynâ Hatun münasebetlerinin anlatıldığı bölümlerdebu konuya örnek teşkil edecek durum oldukça fazladır. Özellikle ikinci bölümde uzunca yer verilen Keykavus, çapkın bir hükümdar olarak ruhsal betimlemelere varıncaya kadar bir roman kişisi olarak tasarlanır. Gagauzların hanım beyi ile Keykavus arasında yaşanan tek taraflı aşk, çeşitli diyaloglarla sürdürülür. Yazar-anlatıcı, Keykavus ile birlikte diğer Gagauz devlet yöneticilerinin iç monologlarına da yer verir:

"Allah Allah ben ne yaptım? Deli! Ne yaptım? Bir gün geçti onsuz. O aman aman öldürttüm. Onu öldürmüşüm, kiminnen günnerim bu seray içinde, dışında da geçirdiler? Şimdi o boş, bir kör mezar gibi oldu. Aynâ yok, o yok, girgin fodul güzel arif. Nandaysın sultan-hanumum benim (...)"(Tanasoğlu 2009: 215)

Yazar romanın tarihî gerçeklik zemini noktasında yararlandığı referanslarından bazılarını da yine romanın şahıs kadrosunda görevlendirir. Söz gelimi Ahmet İbn Fadlan Oğuzların İslam'ı kabul sürecinde çadır ziyaretinde bulunan kafilenin içindedir.

"Yolda Ahmed Fadlan uzun düşünürdü oğuzlara, aklısında geçirirdi, hepisini, nelâr görmüştü, işitmişti, ürenmişti onnar için. O pek beendiği Etrek'i. – Bu halizinâ kâmil bir devlet adamıdır- dediği o Susan'a (Rossi). Hem ne büyük hem kavidir bu halk oğuzlar! Çalışkan hem uslu... ne kâmil adetteler...musafircilik..."(Tanasoğlu 2009: 93)

Evliya Çelebi ve Şeyh Galip gibi Osmanlı döneminden bazı isimler de yine Gagauz roman kahramanlarının irtibat kurdukları kişiler arasındadır. Yazar ilgili bölümün aslı kişilerinden olan kahramanları söz konusu tarihsel kişilikler ile temas ettirir:

"Onnar Hacı Ağa'nın bir dostuna Türk poetine Şeyh Galib'e geldiler. Hacı Ağa'dan bir kiatçık verdiler. Poet Orman saygılıktan kabletti, sevindi, ani dostunun saalığı için işitti. Kiyatçığı içyankı cebine koyup başını salladı: Sizi sultana geçirdeyim, kolay olmayacak ama deneyecem." (Tanasoğlu 2009: 277)

"-Oğuz Türkleriyiz hepimiz, kardeş Çelebi,- dalgalı dedi Anastas.

-Çok hoşuma geliyorunuz. Siz hakına Türksünüz. Oğuz Türklerisiniz. Bu haberi üksek padişahımıza annadırım..."

Üšek musafir çok meraklandı. Gagouzlar onun esabına geldiler. Kıymetli sensele üzerine. Gagouzlar da çok sevindiler ani böyle paalı adamnan buluşup tanıştılar, faydalı konuştular." (Tanasoğlu 2009: 239)

Romanda gerilim unsurunu tesis eden yaygın öğeler hemen her bölümde okur karşısına çıkan düşman-saldırgan topluluklardır. Bunlar çoğu zaman birer topluluk olduğu gibi bazen o topluluğu temsil eden bir şahıs olarak da karşımıza çıkar.

Kervan sakinleri için Orta Asya'da ilk tehlike Juan Juanlar'dır. Göç hâlindeki kervana ilk saldırıları düzenleyen Juan Juanlar, Oğuzlar arasındaki birliği pekiştirir, Oğuzların devlet kurmalarını hızlandırır. Oğuzlar Orta Asya'da devlet olduklarında Çin ve İran düşman devletler olarak karşılırlarına çıkar. Hazarlar ve Bulgarlar gibi boylar kendileriyle soy yakınlığı da olduğu için düşman olarak görülmez ve çoğu zaman bu boylarla işbirliği yapılır. Bizans Devleti bu dönemde ilk olarak dost ve müttefik bir ülke olarak ortaya çıkar ancak Gagauzlar Balkanlara geldiklerinde Bizans ile hukukları bozulacak ve çatışma içine gireceklerdir.

Orta Asya'da Juan Juanlar, Kıpçaklar, Avarlar; Balkanlar'da Bizans Kruçalları, Peçenekler; Besarabya'da, Boyarlar, Pomeşçikler, Banditler/Bandalar gibi düşman figürlerini kendi şahsında temsil eden roman kişileri olarak Juan Juan hanı Anahuan, Kıpçak Hanı Çağay Han, Bizansın askerbaşı Midor, Besarabya Boyarları Negru ve Radi öne çıkarılan olumsuz kişiliklerdir. Bu şahsiyetler ile Gagauzların yönetimi elinde bulunduran kişileri genellikle mücadele hâlinde olmuşlardır.

Oldukça zengin bir Osmanlı tarihi okumasını ihtiva eden eserde ismen zikredilen ve kısmen de faaliyetlerine değinilen Osmanlı Devlet adamları şunlardır: Osman Bey, Orhan Bey, I. Murat, Yıldırım Bayezıt, Kanuni Sultan Süleyman, IV. Mehmet, II. Bayezıt, Yavuz Sultan Selim, II. Selim. III. Mehmet, III. Mustafa, III. Ahmet, III. Murat, I. Abdülhamid, III. Selim, IV. Mustafa, II. Mahmut ve Abdülaziz. Osmanlı devlet adamlarına nazaran romanda kahraman olarak yer alan diğer milletlerden önemli devlet adamları arasında İran Şahı Anuşirvan Hosroy, Bizans Hükümdarları Justin ve Mihail Paleolog öne çıkar. Romanda Oğuzhan, İstemi ve Bumin Kağanlar, Etrek, İnal Yabgu gibi tarihî kişilikler de birer kahraman olarak var edilmişlerdir. Bu kişiler aynı zamanda kervan mensuplarının ataları kabul edilir.

Uzun Kervan'ın şahıs kadrosunda özgün karakterlerden ziyade tipler üretilmiştir. Her bir alt hikâyede birbirinin izdüşümü olan kahramanlar belli tipleri işaret eder. Tarih aktarımını önceleyen ve kişilerini amaç doğrultusunda var eden Tanasoğlu'nun böylesine bir tercihe yönelmesi özellikle tarihî roman mantığı içerisinde anlamlıdır. Romanda tipler, "...benzerlerinin temsilciliğini yapabilmek için genel niteliklerle donatılmış, öncelikle toplumsal gerçekliğin bir kesitini yansıtan ve bu arada kendi hayatını yaşamaya pek fırsat bulamayan ..." (Belge 2016: 23) kişiler olarak yaratılır. *Uzun Kervan*'da Aşına Türküt'ten Atmaca Adrey'e uzanan tarihsel süreçte ortaya çıkan devlet yöneticileri ya da liderler, zor zamanlarda Gagauzları derleyip toplayan, düşman unsurlarla canı pahasına mücadele eden vatansever idareci tipi olarak yansıtılır. İstemi Kağan'dan Oğuzhan'a, Etrek'ten Uzordaş'a, Oldan Batır'dan Araslan Bey'e, Vasil'den İoankas'a söz konusu devlet adamları romandaki ortak hususiyetlere sahip bir tipi işaret etmektedir. Devlet adamlarının yanında yer alarak bilgeliği, devlet geleneğini, Gagauzların kamu vicdanını temsil eden bir diğer tip ise romanda Aksakal, Akılbaş, Fikirci gibi isimlerle anılan tiptir. İlk olarak Oğuz Han'ın yanındaki Akılbaş Ozan ile görülen bu tip daha sonra, Bilikdez Aga, Akılbaş,

Saltuk Ata, İhtiyar Bekdez gibi aynı misyonu üstlenen kişilerle kendisini gerçekleştirir. Tanasoğlu'nun öne çıkarmaya çalıştığı bir diğer tip, millet ve vatan sevgisi uğruna kendi varlığından geçebilen Gagauz kadınlarıdır. Bu noktada Bene Hatun, Gülyari ve Aynâ Hatun kendi hikâyeleriyle aynı tipi karşılayan kimseler olarak eserde var edilmişlerdir.

2.2. Kültürel Kimlikleriyle Gagauz Türkleri

Uzun Kervan romanının merkezinde göç eden bir insan topluluğu olarak 'uzun kervan' yolcuları yer alır. Romanın merkezi kişisi değil kişileri vardır ve esasen bu şahıs kadrosu da *Uzun Kervan*'ın mensupları olan Oğuzlardır. *Uzun Kervan*'da odak kişiler bölümlere göre değişir ancak bazı bölümlerde kimi roman kişileri üzerinde daha ayrıntılı durulmaktadır. Oldukça zengin bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde kişiler arası bağlantı önemli ölçüde kopuktur. Kimi yerde yazarın bu bağlantıyı farklı bölümlerdeki kişiler arasında soy birliği kurarak gidermek istediği görülür:

"Dedesini, Kısıg-Dedeyi ani Arif-oğun ooluydu da çekilärdi taa Kuruoğun senselesindän(...)" (Tanasoğlu 2009: 69)

"Burada Sundubay senseleleri dâ: ilk sundubayın oolunun oolu şindi Nikola hem bunun iki delikannı çocukları Tanas hem Radi (...)" (Tanasoğlu 2009: 175)

Uzun Kervan'da roman kişilerini tarihî ve kurgusal kişilikler olarak ayıran ikili yapının bir benzeri, roman kişilerinin Gagauzlar ve diğerleri şeklinde de ayrılması ile de düşünülebilir. Bu tür bir kategorizasyon da *Uzun Kervan*'ın şahıs dünyasını bütüncül bir yaklaşımla özetleyen bir tespittir. Tarihî ve kurgusal olarak var edilen bütün kahramanlar temelde Oğuz soylu olanlar ve diğerleri şeklinde ayrılır. İlk bölümde Oğuzlar olarak okur karşısına çıkan ana unsur, daha sonra Hak-oğuzlar (s.106) ve en son Gagoğuzlar adını alır. (s.173)

Romanın şahıs kadrosunda asli unsur olan Gagauz Türkleri, okurla buluşturulurken özellikle âdetleriyle birlikte sergilenmeye özen gösterilir. Bu âdetler en eski Oğuz geleneklerinden, günümüzde Besarabya Gagauzları arasında tatbik edilen geleneklere ve âdetlere kadar uzanan oldukça geniş bir zaman diliminde kendisini gösterir. Gerek çalışmanın hacmi gerekse bir başka çalışmanın konusu olduğu için *Uzun Kervan*'a akseden Gagauz âdet ve geleneklerinin hepsini vermek mümkün değildir. Romanda geçen Gagauz âdetleri arasında şunların sıklıkla yer aldığını söylemek mümkündür:

Gül yetiştirme (s.26,113, 118), evlilik ve çok çocuk doğurma (s.81), çocuksuz ailelerin ayıplanması, ölünün değerli eşyalarıyla gömülmesi, sakalın cımbızla yolunarak sadece çenede bırakılması (s.26), kadının sosyal hayatta ve devlet yönetiminde etkin konumu (s.87), devlet başının devleti için evladını feda etmesi (s.149), kötü ruhlardan korunma için adak adama, evlilik dışı ilişkiye giren kızın o kişiyle evlendirilmesi, aynı mahalleden bir kıza diğer mahallelerden erkeklerin bakamaması (s.303), kız çocuğun evliliğinde babanın mutlak söz sahibi olması, toplumda aksakal-akılbaş gibi bilge figürlerin değer görmesi, gelin alırken çeyiz verme, 15-16 yaşlarında erkek ço-

cuğun "oolluk" âdeti ile bir Gagauz aileye yerleşmesi ve onların yanında sahiplik öğrenmesi (s.323), en küçük evladın ana-babaya bakmak zorunda olması ve malın o çocuğa kalması (s.321), ateş üzerinden atlama (s.309), fena ruhlardan korunmak için mavi boncuk bağlama (s. 159), zengin kızı fakir oğlana vermeme (s.239), beygirlerini satmak yerine bağışlama(s.305).

Uzun Kervan'da anlatılan oldukça zengin Gagauz folklor ürünleri, âdetleri, gelenek ve görenekleri en temelde üç grupta toplanır. Bunlardan ilki eski Oğuzlarda görülüp bugün terk edilmiş olan bir kısım âdettir. İkinci olarak yakın dönemde sergilenen (Balkanlardaki dönemde) âdetleri görürüz. Bir diğer grup ise eski Oğuzlardan bugüne varlığını devam ettiren âdetlerdir. Bu âdetler arasında "gül yetiştirme" âdeti oldukça baskın bir şekilde eserde yer alır. "Gül yetiştirme" âdeti ilk olarak İstemi ve Bumin Kağanlar devrinde odaklanılan Kuruoklar ailesinde evin kadını Külen ile görülür:

" (...)Külen pek sevirdi gül çiçeği büyütmeğe, Oğuz Türklerinde eski adet, gençlik adeti. Kırmızı güller için o bilirdi eski bir lejenda da, büyük anasından işitmişti onu küçükken, Orhun boylarında; her bir genç kız büyödürmüş başçeciğinde ürek güllerini da sonra verirmiş onnarı sevdiği çocuğu-güvesine kismetli hem iyilikli yaşamak için, insanı da sevmek için bütün yaşamada gül büyöderek...(...)"(Tanasoğlu 2009: 26)

Roman boyunca birçok aşkta (Altay ve Menevşe, Oldan Batır ve Gülyari vb.) yinelenen gül yetiştirme âdetine olan bağlılığın derecesi, Besarabyalı Gagauzlar arasındaki âşıklar olan Todur ve Zana'nın bu âdeti gerçekleştiremedikleri için birleşememelerine kadar varır. Hatta bu noktada Todur'un bu âdeti sorgulaması da dikkat çekicidir.(s. 308)

Uzun Kervan'ın şahıs dünyasında kültürel unsurlarıyla Gagauz Türklerini temsil eden ve bu değerlerin koruyucusu durumunda olan kişiler, genellikle yöneticinin yanında bulunan ve yeri geldiğinde hem halkı hem de yöneticiyi yönlendirebilen akılbaşılar/aksakallardır. Genellikle hakanın yanında bulunan bu kişiler arasında ilk güçlü şahsiyet Kayı Han'ın dönemindeki bilge adam Savast Ozan'dır. Ozan, aynı zamanda askerin başarılarını öven şiirler söyler ve saz çalar. Bu şiirler montaj tekniğiyle romana eklenen ilk şiir metinleridir. Kayı Han'dan sonra başa geçen Yabgu'nun yanında fikircisi olarak bu kez Dastan Ozan bulunur ve devlet işlerinde hükümdara yardım eder. İnal Yabgu'nun fikircisi de Akılbaş Ozan olarak okuyucu karşısına çıkar. "Bozuşmak" adlı kısımda Orta Asya'da bir yol ayrımı yaşayan Oğuzların İslam'ı kabul eden beyi Selçuk Bey, yanı başındaki Bilikdez ile sürekli iletişim hâlinindedir. Özellikle bu bölümden sonra gerçekleşen "Gökün Katları", "Neden Ayın Üzünde Leke Varmış?", "Neçin Gün Kavuşarken Kızarmış?", "Neçin Garga Çok Yaşarmış?", "Taşlar Nenden?" başlıklı kısımlar esasen akıl hocası Bilikdez'in, hanı Selçuk Bey'e yönelik anlatıdır. Soyunun tarihini anlatmasını isteyen Selçuk Bey'e, Bilikdez'in verdiği cevap şöyledir:

"Annadacam üüsek Beyim. Hem diyil sade istoriyayı ama bizim kâmil destannarımızı da, mitolojimizi dâ, zerä senin gibi şanlı bey Oğuzlara baş olur olasin, çok işlär bilsin lâzım." (Tanasoğlu 2009: 100)

Birleştirici ve eğitici vasıflarıyla 'âkil adamlar' romanının tamamında görülür. Bu kişilerin anlatıdaki misyonu çoğu zaman yazar anlatıcı olan İhtiyar Kemancı'nın eserdeki misyonu ile örtüşür. Orta Asya'daki yurtlarından ayrılan Hakoğuzlar Karadeniz'de Ruslarla komşuluk yapmaya ve Kıpçaklarla mücadeleye başladıklarında Hakoğuz toplumunun bilirkişisi olarak bu kez Saltuk Ata belirir. Saltuk Ata'nın bir gün Kıpçaklar tarafından öldürülmesi Hakoğuzları derinden etkiler. Balkanları yurt edinmeye başladıklarında ise Araslan Bey'in ve çocuklarının yanında uzun süre fikirci olacak kişi ise İhtiyar Bekdez'dir. Bekdez, Araslan Bey'in danışmanı olduğu gibi kızı Aynâ Hatun ve torun Vasil dönemlerinde de devlet yöneticileri ve halk üzerinde etki gücü olan bir aksakaldır.

Çoğu zaman müşahhas olarak yaratılmayarak aksakal, ihtiyar, akılbaş vb. sıfatlarla anılan bu kişiler özellikle göç zamanlarında göçe karar verilmesinde, yeni yerleşilecek yurtların ve devletin başına geçecek kimselerin tespitinde rol almışlardır. *Uzun Kervan*'ın şahıs kadrosunda önemli yer tutan lider figürlerin seçimi, akılbaşların yönlendirmesi ile ve her defasında kervan ahalisinin çoğunluğunun onayı ile yapılmıştır.

3. Zamana Dâir Unsurlar

Uzun Kervan romanında iki tür zamandan söz etmek mümkündür. Bunlardan ilki eserde anlatıcı olan roman kişisi İhtiyar Kemancı'nın anlatıyı gerçekleştirdiği zamandır. Söz konusu anlatının, başlama ve sona erme zamanına dair herhangi bir veri mevcut değildir. Ancak anlatma zamanı olarak niteleyebileceğimiz bu zamanın çok sayıda fasıla verilerek gerçekleştiği ve anlatıcı/İhtiyar Kemancı tarafından çoğu zaman anlatıma ara verildiği görülmektedir. Özellikle üç kitap/bölüm halinde tertiplenen eserin kitap aralarında belli bir duraklama olduğu açıktır. Bu hususu yazar bir kitabın sonu ve takip eden kitabın başında anlatıma müdahale ederek belirtir. "Balkanlarda Yurtluk" adını taşıyan ikinci bölümde Gagauzların Balkanlarda yurt edinme maceralarını uzun uzadıya anlatan İhtiyar Kemancı söz konusu bölümden sonra da Gagauzların bugünkü yurtları olan Besarabya'ya göçlerini ve orada tutunmalarını anlatacaktır. Bu iki anlatının zamansal olarak da birbirinden ayrıldığını yazar şu sözleriyle ifade eder:

"Gagouz halkının da izleri heptenine kaybelmediydiler. Onnarın Uziyaleti, düzgün kasabalarinnan, Varna, Kavarna, Balçık vb. şindi de Bulgaria'da bulunarlar, küyleri de, insannarı da... O halkın bir kısmı da Basarabia'da, Moldova'da bulunar. Onnarın da eceli nice örümüş, paalı evlatlarım, eski kauşumdan piyetlerim gelen kıyadımızda armadırlar." (Tanasoğlu 2009: 291) Birbirini takip eden bölümler arasında yaptığı bu açıklamalarla anlatıcı da anlatı ile vaka zamanını birbirinden ayırmaktadır.

Bir romana edebî değer katan unsurlardan biri de gerçek zamanın yazarın muhayyilesinde tasarladığı itibarî zamana dönüşürken, eserde anlatılmak istenenlerin genel karakteristiğini yansıtacak nitelikte kurulmuş olmasıdır (Tekin 2014: 134). Bu bağlamda anlatıcı olan İhtiyar Kemancı'nın kendisine belirlediği anlatı zamanı dışında bir de *Uzun Ker-*

van'ın vak'a zamanı (bir başka ifade ile göç süreci) bulunur. Bu zaman ise bir roman için oldukça uzun bir zaman aralığıdır. Zira *Uzun Kervan*'ın Altay Dağları'nın eteklerinde başlayan göç yolculuğu Besarabya'da kurulan otonom cumhuriyete kadar uzanır. Anlatıcı İhtiyar Kemancı'nın "*masal gibi gelir ama masal değildir*" diyerek başladığı anlatı parçalarında ilk olarak bahsettiği Oğuzların varlığı, iki-üç bin yıldan fazla bir zamana uzanır. Bu bağlamda romanda yaklaşık iki bin yıllık bir zaman diliminden söz etmek mümkündür. Romanda gerçekleşen tarihî hadiselerin belirlediği zamana ek olarak anlatıcı tarafından da zaman belirteçleri sıklıkla okuyucuya sunulur:

"*Büyük Göktürk Kağanlığı kuruldu! -552.ci 'Maymun' yılında. Bumin ilk büyük kağan ayrıldı.*"(s. 22)

"*Gider tã 8.ci asrın sonuna dooru vakıt, büyük kaynaşmaklar olar Batı Kağanlığın erindä kalan senselelerin aralarında (...)*"(s. 67)

"*X.cu asrın ikinci yarısı gider. Oğuz devleti hep kavileşer hem genişler.*" (s. 96)

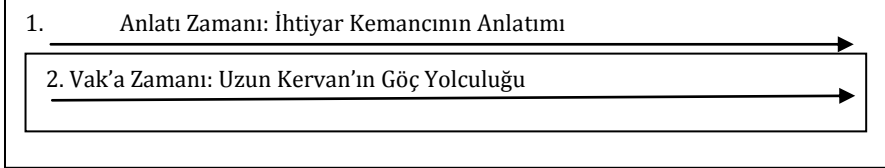
"*... onnar hep daha çok akışaerlar, Orta Asiadan doldurup bu meydannarı hem raada bırakmayıp uslu hakoğuzları, haliz 11.ciasrın ortalarında.*" (s. 123)

"*Şindän sonra burada Selçuklu Sultanlığı olacak. Ben de Keykâvus İzedin sultanım. Yıl 1263!*"(s. 186)

"*Şansora geçärdi 1817.ci yılın yaz ayları. (...)Rus ensediydi de Basarabiyı kapladıydı 1812.*"(s. 311)

"*Da böylä 1991 yıldan, SSSR yıkılınca tuttu. Ayrıldı Moldova Respublikası, Gagauz-Eri, ama hep Rusça, sovietlärcä gagauzların da yaşaması gider...*"(s. 342)

Romanda yer alan zaman unsurlarının ilk olarak yüzyıllarla ifade edilen tarihî dönemleri ele aldığı görülür. Bu kısımlar bir romandaki klasik zaman anlayışından ziyade geleneksel anlatı türlerindeki zaman algısına benzer bir nitelik arz eder. Yüzyıllar birbirini takip eder. Eserde göç yolculuğu ilerleyip sona yaklaşıldıkça belirsiz zaman aralıklarından ziyade nokta tarihlerin ifade edilmesi, zaman konusunda genelden özele doğru daralan bir yapı ortaya koyar. Bu kronolojik durum romanın hem İhtiyar Kemancı tarafından gerçekleşen anlatı zamanı hem de tahkiye yapılan vak'a zamanı için geçerli olup; art zamanlı düz bir çizgi hâlinde ilerler:

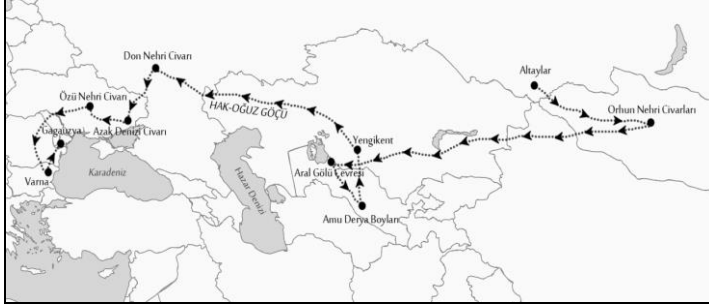

4. *Uzun Kervan*'ın Güzergâhı- Roman Coğrafyası

Tarihî bir göç romanı olan eserde mekân varlığını belirleyen yegâne unsur kervanın göç güzergâhıdır. Klasik romandan farklı olarak eserdeki mekân

varlığı, göçebe toplumun bir gerçekliği olarak genellikle açık alanlarda kendini gösterir.

Oldukça zengin bir mekân varlığına sahip göç güzergâhı romanın coğrafyasına dair fikir edinilmesini sağlar. Eserin üç bölümündeki olay örgülerinden elde edilen veriler neticesinde roman kahramanı Gagauzların göç güzergâhını, takibi kolaylaştırmak ve romanın coğrafyasını yansıtmak açısından aşağıdaki harita üzerinde göstermek mümkündür:

Harita 1:Uzun Kervan'ın Göç Güzergâhı

Romandaki sık yer değişikliklerinin temel nedenleri Gagauzların yaşadığı kuraklık başta olmak üzere doğal afetler, ülkelerinin sınırlarının genişlemesi ve diğer toplulukların saldırıları neticesindeki yeni yurt arayışlarıdır. Temelde bu üç neden roman boyunca Gagauzları sürekli yer değiştirmek zorunda bırakır. Mekân değişikliği/göç kararı istişare ile alınmış; aksakallar toplanarak halkı ikna etmişlerdir.

Uzun Kervan'ın merkezinde yer alan Oğuz toplumu anlatı genelinde belli zaman aralıklarıyla birleşir ve dağılır. Bu durum bir döngü şeklinde süreklilik arz eder. Zayıflamayı dağılma takip eder ve kervanın refahının artmasını takiben siyasi birlik sağlandığında yeniden devlet olunur. *Uzun Kervan*'da konaklanan ya da yurt edinilen yerlerin hepsinde ortak özellikler, Gagauzların sosyal yaşamlarının vazgeçilmezi olan hayvancılık ve sonraları da tarıma elverişli yerler olmalarıdır. Bu bağlamda tipik bir açık mekân olarak 'kır', eserin mekân varlığında kendisini yoğun bir şekilde gösterir. Birinci bölümde Büyük Kır, ikinci bölümde Devlet Kır ve son bölümde Bucak Kır gibi yerler, romanın mekân dünyasındaki kır yaygınlığının bir tezahürü olarak kendisini gösterir.

Romanda mekân/uzam tıpkı eserdeki zaman unsurunda olduğu gibi genelden özele doğru daralarak gelişme gösterir. Önce büyük alanlarda hareket eden Gagauzların, geniş mekân paylaşımları varken sonra Balkanlardaki bölgelerden, daha sonra şehirlerden ve Besarabya'ya gelindiğinde ise artık Gagauz köylerinden söz edilir.

Anlatıcı romanın değişen mekân varlığını eser boyunca çeşitli yer adları belirterek okuyucuyla paylaşır. Bu veriler sadece bilgilendirmeden ibarettir ve mekân tasviri açısından zengin bir hususiyet taşımaz. Eserdeki söz konusu deklâratif söylemi yansıtan ifadelerden bazıları şöyledir:

"Hep Ötüken Hun Devleti'nin de merkezi olduydu."(s.22)"Bu Oğuzlar durgunardılar şansorayaşamağa Aral Denizi'n hem Sarı Darya denizin kıyılarında." (s.46) "Bu devletin merkezi Yeni-kent kasabasıydı." (s.68), "Hakoğuzlarımız tã erleşerlär, Azak hem Dnipro deresinin arasında taa çok ama Dnipro kırlarında," (s.106), "Hakoğuz arabaları geçtilär Bug, sonra da Nistru derelerini da durgunup erleştilär o erlerin üülen düzlük kırlarında çıkıp Tunaya hem Karadenizin o boylarına yakın." (s. 124), "Varna kasabasının yakınında, geniş bir kır dolu insan." (s.131)"Keykâvus beylik merkezini Kavarna kasabasına geçirdi." (s.190), "Bu sevinmelik tez bütün Gagouz beyliğine daaldı." (s.223), "Kirezlik küünde de küy başı ayırıldı." (s.224)"Kavarna iyi bir Gagouz kasabacığı yetişmişti." (s.228) "Te Cevizlik küünden de kaçmışlar birkaç ayle." (s. 288) "Da Kongaz'dan gelini aldılar." (s.323)

Yukarıda kronolojik olarak paylaşılan yer bilgileri, romanda mekân unsurunun geniş bir alandan belli bölgelere, şehirlere ve köylere doğru daraldığını ortaya koyar. Büyük oranda açık alanda cereyan eden romandaki aksiyonun; kapalı mekân olarak sadece hükümdarların sarayları (Araslan Beyin Sarayı, Çağay Hanın Sarayı ve Zindanları vb.)ile son bölümde bazı roman kahramanı Gagauz ailelerinin (Alabaş Anton, Tikençi Vanvu vb.) evlerine taşındığı görülür.

Eserde Gagauz toplumunun mekân algısını yansıtan çeşitli iletiler bulunur. Bunlar arasında beğenilen yurt algısı olarak çeşitli bölgeler belirtilir. (Don Nehri civarı, Balçık, Varna, Kavarna, Bucak vb.) Altaylar ise anavatan olarak kabul edilir ve özlenen yurttur:

"Ama mavi Selenga, altınını Orhun hem onun dereleri için pek darsıyardılar, o küçüklük, en ilk o erleri için cannarı acılı dalga taşıyar. Bunca er geldi onnar burayadan. Sanki burada mı kalacaklar şansora uzak o soy-oolardan, ani kaldılar oyanda da Altay bayırlarını görerlär her sabaa gün duumasının dumancık perdesi içindä. Buradan o sevgili bayırlar hem kırlar görünmerlär." (Tanasoğlu 2009: 47)

5. Millî Kimlik İnşası Bağlamında Uzun Kervan Romanı

Uzun Kervan, Gagauz toplumundaki millî aidiyet bilincini pekiştirmek amacıyla üretilmiş bir edebî metindir. Roman yazarını bu amaca sevk eden saiklerin kaynağı sosyal psikolojide aranmalıdır. Gregory Judanis bu hususu 'kültürel mühendislik' tabiriyle daha da somutlaştırmakta ve millî kültür fikri ile yeni bir kimliğin icadının kültürel mühendislik yoluyla gerçekleşeceğini iddia etmektedir (Judanis 1998: 50). *Uzun Kervan* romanının sosyal işlevi millî kimliğin inşasına bir aydın katkısıdır. Bu durumu romanın yazarı, şu ifadeleriyle açıklar:

"(...) zerä Uzun Kervan artistik süretlerlen Oğuz dedelerin hem Gagauzların uzun hem zengin bir bütün istoriasını inanni annadär. Onun artık maanalı bir sürette epigrafı 'yoktur halk istoriasız, nice yok istoria halksız' inandırıcı gösterer, ani Gagouzların da kendi istoriası var; zengin istoriası romanda annadıldır güzel literar Gagoğuz Türkçesinde, angısını dilin, edebiyatın, tari-

*hin temelcisi, Dionis Tanasoğlu hakikat bilgilerinden hem büyük sevgiylen işlendirmiş.*³

“Tarihî roman, başlangıç ve sonucu geçmiş zaman içinde gerçekleşmiş olan hadiselerin, devirlerin ve bu devirlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebî ölçüler içerisinde yeniden inşa edilmesidir (Argunşah 2016: 22).” Bu inşa faaliyetinde en temel husus ise kuşkusuz yazarın estetik kaygıdır. Uzun Kervan’da Dionis Tanasoğlu, estetik kaygılara sahip bir roman yazarından daha çok ‘tarihçi’ kimliğiyle öne çıkar. Hatta yazar, Gagauzların menşei konusundaki tarih tezleri arasında da belli bir tarafı temsil etmekte ve bu husus *Uzun Kervan* romanının tezi olarak kendisini göstermektedir. Gagauzların kökenine dair iddiaları dört grupta toplayan H. Güngör ve M. Argunşah, Gagauzların Bulgar, Yunan ve Selçuklu Türkü asıllı olduğunu ileri süren üç tezi açıkladıktan sonra dördüncü olarak Gagauzların Peçenek, Kuman veya Oğuz oldukları görüşünü dile getirirler. Güngör ve Argunşah, dilin, milletlerin tarihi konusunda belirleyici bir unsur olarak alınması gerektiğini, bu durumda Gagauzların Oğuz menşeli bir topluluk olabileceklerini belirtirler. Ancak Gagauzlar’ın kökeninde, diğer kuzeyli unsurların daha çekinik kaldığını ifade ederler (Güngör, Argunşah 2002: 6-12). Dionis Tanasoğlu Gagauzların tarihi konusunda Orta Asya bağıni son derece önemsemekte ve eser boyunca bu bağı güçlü tutmaya çalışmaktadır. Tanasoğlu, söz konusu köken teorisinde (Tanasoğlu 2002: 246), Balkanlardaki Gagauzların, XI. yüzyılda Karadeniz’in kuzey bozkırlarından geçerek XIII. yüzyıl başlarında bu coğrafyaya geldiklerini iddia eder. Netice itibarıyla de Gagauzların atalarının Oğuzlar olduğu görüşünü savunur.

Bu bağlamda eserin birçok tarihî romanda olduğu gibi bir tezli roman olduğu söylenebilir. “*Milliyetçiliğin nihai misyonu özerk bir devletin kurulması ve pekiştirilmesidir. Ama devletin, kendisini bir arada tutacak, birbirleriyle bağlantılı bir değerler ve duygular ağına ihtiyacı vardır. Millet inşa etme, kolektif anlatılar uydurmayı, etnik farklılıkların homojenleştirilmesini ve muhayyel bir cemaatin ideolojisini yurttaşlara benimsetmeyi gerektirir* (Jusdanis 1998: 50).” Bu bağlamda yazar eserini, Gagauzların tûrani bir millet olduklarına dair tezinin ispatına yönelik olarak yazmıştır.

Millî kimliği tesis eden temel hususlar arasında tarihî bir toprak veya yurt, ortak mitler ve bellek, kitlesel kamu kültürü, topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler öne çıkarılır (Smith 2016: 32). Uzun yıllar farklı baskın kültür alanlarının etkisi altında kalan Gagauzlarda özellikle millet sevgisi, vatan/yurt sevgisi ve dil bilinci ekseninde varlığını gördüğümüz millî kimliğin yansımaları *Uzun Kervan*’da da bol miktarda yer alır. Romanın asli unsurlarından olan şahıs ve mekân varlığı da adeta millî kimliğin inşasında bir araç olarak kullanılmıştır.

Yazarın bu anlamda ilk aracı kişisi, anlatıcı İhtiyar Dede/Kemancı’dır.* İhtiyar Dede/Kemancı özellikle ilk bölümde sıklıkla anlatıma müdahale ederek, Gagauz millî kimliğini besleyen öznel yorumlarda bulunur:

³Uzun Kervan romanı arka kapak yazısı.

"Bizim Oğuzlar usululukçu insannar, onnar üüşmerlär başka senselelerin üstünä soymağa onnarın varlığını, nicä peçeneklär, zerä onnarın var kendi varlıkları, onnar işlerlär, zanatları kullanârlar, yaşamârlar başka insannarın sırtından." (Tanasoğlu 2009: 66)

Romanda, millî kimlik inşasına aracı kılınan İhtiyar Dede bir bakıma yazarın kendisidir. Bu figürün misyonunu roman boyunca varlığını gördüğümüz âkil adamlar sürdürür. Bu tipler; Akılbaş, Aksakal, İhtiyarlar, Fikirçiler, Ozanlar gibi çeşitli unvan ve isimler taşır. Millî hafızayı temsil eden bu tipler romanda dağınık durumda olan Gagauzların derlenip toplanması, göçün düzülmesi, devlet kurulması gibi eylemler etrafında ortaya çıkar. Saltuk Ata, İhtiyar Fikirçi Bekdez, Savast Ozan, Akılbaş bu tipin romandaki karşılıklarıdır. Romanın şahıs dünyası üzerinden millî kimlik tesis eden bir diğer unsur düşman/saldırgan topluluklardır. *Uzun Kervan* merkezinde temsil edilen Oğuzlar millî kimliği, ortak geçmişi, güveni kısacası 'biz'i sembolize ederken Oğuzların muhtelif coğrafyalardaki düşmanları kötülük ve ümitsizlik gibi olumsuz kavramları sembolize ederek yazarın okur zihninde inşa etmeye çalıştığı 'ötekiler' (Pamuk 2017: 65) olarak karşımıza çıkar. Hemen her bölümde ayrı ayrı gördüğümüz Juan Juanlar, Kruçallar, Kıpçaklar, Boyarlar bu bağlamda değerlendirilebilir. Romanın muhtevasında büyük bir zenginlik gösteren Gagauz âdetleri ve gelenekleri de yine romanın 'biz'i olan Gagauz toplumunun kolektif hissiyatını yansıtmaya işlevi ile değer kazanır. Daha önce örnekleri verilen çeşitli Gagauz âdetlerinin tarihî devamlılık içerisinde anlatılmasında Oğuzhan'ın kılıcı en tipik örnektir. Oğuzhan'ın kılıcının, üzerinden yıllarca zaman geçmesine ve onlarca mekân değişikliğine rağmen devlet başı seçilen Gagauz beyine aksakallar tarafından verilmesi söz konusu amaca hizmet eder. Netice itibarıyla romanda, kılıcın zamanlar ve mekânlar aşır gelen gerçekliği üzerinde durulmaz.

Romandaki kadın kahramanların aşkları ve vatanları arasında kaldıkları her olayda vatanlarını tercih etmeleri dikkat çeker. Gagauzların Uzi Eyalet Devleti'nde yönetici olan Aynâ Hatun ve bir başka devlet başı Oldan Batır'ın eşi Gülyari'nin aşkları ile vatanları arasında karar vermek zorunda kaldıklarında vatanlarını öncelemiş olmaları önemlidir. Benzer şekilde Araslan Bey'in Bizans zindanlarında rehin tutulan annesi Bahar Hatun, kendi esirliğinin milletinin özgürlük elde etmesine engel olduğunu görür ve bu engeli, canına kıyarak ortadan kaldırır:

"(...)İhtiyar ana atılmıştı küledän aşaa da öldürmüştü kendisini, bırakıp izn-nasaat girgin oğuluna, ki kalksın serbestlik için düyüşä, kaybetmesin kendisini bir korkak gibi, ama serbestliyi kazansın, eğer onun damarlarında taa akarsaydı Oğuz kanı! "Eğer o Hakoğuzsaydı"(...) O kendi ölümünän, çözürdi oğulunun ellerini (...)"*(Tanasoğlu 2009: 139)

* Yazar/anlatıcı olan roman kahramanı eserin başlarında "İhtiyar Dede", ilerleyen kısımlarda ise yoğun olarak "İhtiyar Kemancı" adıyla okur karşısına çıkar. İsimlendirmedeki bu farklılık söz konusu kişiye dinleyicilerinin iki farklı ifade ile hitap etmelerinden kaynaklanmaktadır.

* Vasiyet.

Romanda millî kimliğin inşası bağlamında karşımıza çıkan bir diğer unsur mekândır. Romanın ileti dünyasında vatan/yurt olarak karşımıza çıkan mekânların değişkenliğini bir mekânı terk etmek zorunda kalma ve yeni gelinen bir mekânı yurt edinme eylemi belirler. Bu değişkenlik içinde mekâna yüklenen değer millî bilinci de tesis etmeyi amaçlar. Millî kimliğin en temel unsuru kutsal toprak parçası ya da vatan (patria) düşüncesidir (Smith 2016: 26). Hakoğuzlar'ın Orta Asya'daki yurtlarında mücadeleyi kaybedip de Karadeniz'in kuzeyindeki Rus Bozkırlarını yeni yurt edindikleri dönemde Saltuk Ata'nın halkını teskin eden açıklamaları da bu bağlamda değerlendirilebilir:

"Bizä ama zor bir tecel düştü. Bizim hannarımız annaşamadılar, bozuş-tular zerä bir bey Selçuk, başka hannar da arapların hem kıpçakların tarafına kaldılar. Biz ama hakoğuzlar, diyıştirmedik ne dinimizi ne adetlerimizi, ne halk senselemizi. Biz haliz oğuzus, hakoğuzus, da o kadar! Ama geldi sıra bırakalm biz o sevgili yurtluğumuzu, Oğuzistanı, Aral denizin boylarını da dostlarım da göçelim bu kırlara. Pek becerikli karar kestirdi bizim aydını hanımız Uzordaş, geçirdi bizim yurtluğumuzu burayı. Şindi bu kırlar oldular bizim vatanımız.(...)" (Tanasoğlu 2009: 108)

Sonuç

Uzun Kervan Gagauz Türklerinin tarihini 343 sayfalık** bir romana sığdıran kronolojik zaman kurgusu ile tarihî roman türünde bir eser olarak tasarlanmıştır. Sıradan bir yazarın veremeyeceği tarihî ve sosyo-kültürel malzemenin verilmiş olması Dionis Tanasoğlu'nun Gagauz tarihi ve kültürü alanında sahip olduğu birikim ile ilgilidir. Bu bağlamda Gagauzların muhtelif köken tezlerinden biri olan Gagauzların Orta Asya kökenli oldukları ve Oğuz soyundan geldikleri görüşü de eserde başarıyla temsil edilmiştir. Uzun tarih anlatımı sırasında Gagauzların günümüzde terk edilmiş veya yaşatılmakta olan birçok gelenek ve göreneği de başarıyla yansıtılmıştır. Bu bağlamda eserdeki zengin bibliyografik aktarım *Uzun Kervan* için 'belgesel roman' adlandırmasını da mümkün kılmaktadır.

Uzun Kervan, konusuna göre kategorik olarak tarihî romandır. Romanda az sayıdaki tutarlı yapı unsurundan biri olan izlek ise 'göç' olarak karşımıza çıkar. Romanda her hikâye kendi içinde bir olay örgüsüne sahiptir. Bu bağlamda roman parçalarını birleştirmeyi yazar, okura bırakmaktadır. Romanda anlatıcının "İhtiyar Kemancı" olduğu belirtilir. İlk bölümde bu anlatıcı figür birkaç kez zikredilirken romanın sonuna doğru bu kişiye yer verilmez ve yerini giderek tanrısal-anlatıcıya bırakır. Söz konusu niteliği ile 'anlatıcı' bu romanın tartışmalı alanlarından birini oluşturur.

Romanda akıcılığı/gerilimi/merak unsurunu sağlayan en temel aksiyon, göçmen durumundaki Gagauz Türkleri'nin göçü ve bu uğurda verilen mücadelelerdir. Bu noktada her dönem var edilen düşman figürler, 'biz' ve

**Romanın Moldova/Kişinev baskısı 416 sayfadır.

'ötekiler' kavramının okuyucuda yerleşmesine hizmet ederek önemli işlev görür.

Tarihî romanların bir edebî tür olarak doğuşunda yazarların kendi uluslarına bir millî kimlik inşa etme çabası önemli yer tutar. *Uzun Kervan* romanı muhtevası ve yazılış gayesi itibarıyla millî kimlik inşası bağlamında anlam kazanır. Varlık mücadelesi içindeki Gagauz toplumunun bir ferdi olan Dionis Tanasoğlu, *Uzun Kervan*'da Gagauz toplumunun sosyal psikolojisine tercüman olmuştur.

Modern Gagauz Edebiyatı'nda ilk roman *Uzun Kervan* uzun yıllar farklı kültürlerin tesir alanında yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalan Gagauzların verdiği varlık mücadelesinin bir belgesi niteliğindedir. Çağdaş yazılı edebiyatları yakın dönemde gelişme gösteren Gagauz Türklerinin edebiyatında *Uzun Kervan* belli bir roman geleneğinin üzerine inşa edilememiş; bu suretle de 'roman' türü bağlamında birçok yapısal sorunu bünyesinde taşımıştır. İlk baskısı 1985'te yayınlanan roman yazar tarafından yapılan çeşitli değişiklikler ile 2009 yılında son halini almıştır. *Uzun Kervan*'ın teknik noksanları yanında ilk roman örneğine göre oldukça zengin bir muhtevası vardır. Millî kimlik inşası bakımından taşıdığı değer de bu romanı edebiyat tarihinde önemli bir konuma yükseltir. Gagauzların, geçmişte güçlü veya zayıf oldukları *zamanlarda*, kendilerine yurt edinip büyük bir sadakatle bağlandıkları *mekânlarda*, millet bilinci noktasında idealleştirilmiş *şahsiyetlerinin* gerçekleştirdiği eylemler, *Uzun Kervan*'daki millî kimlik inşasının temel dayanaklarını oluşturmuştur.

KAYNAKÇA

- ARGUNŞAH Hülya (2001). "İlk Gagauz Romanı 'Akıncılar Köyü'nde Türkiye ve Atatürk Sevgisi", *IV. Uluslararası Gagauz Kültürü Sempozyumu*, 17-18 Kasım 1999 (Yay. Haz.: İsmail Bozkurt, Fedora Arnaut), Gazimağusa: Doğu Akdeniz Üniversitesi, Kıbrıs Araştırmaları Merkezi Yayınları.
- ARGUNŞAH Hülya (2001). "İlk Gagauz Romanı 'Akıncılar Köyü'nde Türkiye ve Atatürk Sevgisi", *Sabaa Yıldızı Dergisi*, Gagauziya Avtonom Bölgesi, S.14: 40-46.
- ARGUNŞAH Hülya (2016). *Tarih ve Roman*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- ARGUNŞAH Mustafa – ARGUNŞAH Hülya (2007). *Gagauz Yazıları*, Kayseri: Türk Ocakları Kayseri Şubesi Yay.
- ARNAUT Tudora (2005). "Gagauz Edebiyatının Gelişme Süreci", *Turnalar Dergisi*, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Nisan-Haziran, S. 18: 28-29.
- BABAOĞLU Nikolay (1999). "Gagauz Türklerinin Kirilik [Kiril] Alfabesinden Lâtin Alfabesine Geçmesi", *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, S.7: 56-59.
- BELGE Murat (2016). *Edebiyat Üstüne Yazılar*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BULGAR Stepan (2007). "Dionis Tanasoğlu- Yazıcı, Üredici, Dramaturg", *Sabaa Yıldızı Dergisi*, Gagauziya Avtonom Bölgesi, S.37: 30-31.

- CHİRLİ Nadejda (2008). "Gagauz Edebiyatında Dionis Tanasoğlu'nun Yeri", *Turkish Studies - International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 3/7: 271-291.
- GAYDARCI G.A. – KOLTSA E.K. – POKROVSKAYA L.A. – TUKAN B. P. (1991). *Gagauz Türkçesinin Sözlüğü*, (Rusça'dan Aktaranlar: İsmail KAYNAK, A. Mecit DOĞRU), Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- GHENOV Victor – CĂRMĂZĂ Manole (2005). *Dictionar Poliglot (Rus: Gagauz, Turc, Român)*, Bucureşti- Romania: Biblioteca Națională o României.
- GÖĞEBAKAN Turgut (2004). *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- GÜNGÖR Harun – ARGUNŞAH Mustafa (2002). *Gagauz Türkleri (Tarih-Dil-Folklor ve Halk Edebiyatı)*, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- JUSDANIS Gregory (1998). *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür/ Millî Edebiyatın İcat Edilişi*, (Çev.: Tuncay BİRKAN), İstanbul: Metis Yayınları.
- KARA Alper (2011). *Uzun Kervan Romanı (Dionis Tanasoğlu)*, *Metin-Tercüme ve Gagauz Türkçesinde Fiil Sistemleri*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- KARAKUŞ Ertuğrul (2012). "Çağdaş Azerbaycan Edebiyatı'nın Başlangıcında (XIX. Yüzyıl) Bir "Öncü" (Avangard) Olarak Mirza Fethali Ahundzâde", *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl 4, S.7: 49-57.
- KARAKUŞ Ertuğrul (2017). "Kandinsky'nin Avangard Kıstaslarına Göre Çağdaş Kazak Edebiyatında Bir Öncü Olarak İbray Altınсарın", *Türk Bitig - Türklük Bilimi Araştırmaları* (Editör: Bülent BAYRAM), İstanbul: Paradigma Akademi Yayınları.
- KARPAT Kemal H. (2011). *Osmanlıdan Günümüze Edebiyat ve Toplum*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- KÖROĞLU Erol (2010). *Türk Edebiyatı ve I. Dünya Savaşı 1914-1918 (Propagandanan Millî Kimlik İnşasına)*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- ÖZKAN Nevzat (2017). *Gagauz Edebiyatı*, İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- PAMUK Akif (2017). *Kimlik ve Tarih (Kimliğin İnşasında Tarihin Kullanımı)*, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi.
- POKROVSKAYA Lüdmila Aleksandrovna (2017). "Gagauz Edebî Dili Gelişiminin İlk Sonuçları", (Çev.: Bülent HÜNERLİ), *TÜRÜK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*, Yıl.5, S.9: 101-103.
- SMITH Anthony D. (2016). *Millî Kimlik* (Çev.: Bahadır Sina ŞENER), İstanbul: İletişim Yayınları.
- TANASOĞLU Dionis (1985). *Uzun Kervan*, Kişinev: Literatura Estetika.
- TANASOĞLU Dionis (2009). *Uzun Kervan*, Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- TANASOĞLU Dionis (2002). "Gagauzlar", *TÜRKLER*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- TANASOĞLU Dionis (1990). "Gagauz Türkleri Hakkında Deniz Tanasoğlu İle Röportaj (Türker EROĞLU)" *Millî Folklor*, S.7, C.1: 39-40.
- TEKİN Mehmet (2014). *Roman Sanatı I (Romanın Unsurları)*, İstanbul: Ötügen Yayınları.